

**NATUURTOETS FLORA- EN FAUNAWET
t.b.v. bouwlocatie
Pompe van Meerdervoortstraat e.o.
te 's Gravenzande**

Eindrapportage

Moordrecht, 12 oktober 2011

in opdracht van Bouwfonds,
in overleg met Cleton & Com

Natuurinventarisatie t.b.v.
sloop, kap, nieuwbouw en herinrichting
voormalig bedrijventerrein tussen de
Langestraat en de Pompe van Meerdervoortstraat,
de Geeststraat en de Van de Kasteelestraat,
te 's Gravenzande

onderzoeksterrein gelegen binnen
kilometerhok 70/ 446

foto voorpagina: parkeerterrein hoofdlocatie

Voor gewaarmerkte rapportage,
contact opnemen met GroenTeam

onderzoek en rapportage onder verantwoordelijkheid van:
drs. John Mulder, veldonderzoek
ing. Jan Oosterbaan, eindrapportage

1 INLEIDING	
1.1 Situering en ingreep	1
1.2 Natuurtoets als instrument.....	2
1.3 Te verrichten onderzoek	5
2 BEOORDELING PLANGEBIED	
2.1 Context vigerende regelgeving gebiedsbescherming.....	8
2.2 Terreincondities en te verwachten soorten	8
3 LITERATUURONDERZOEK	
3.1 Vaatplanten, mossen en overige begroeiing	14
3.2 Zoogdieren.....	14
3.3 Broedvogels.....	15
3.4 Reptielen en amfibieën	16
3.5 Vissen.....	17
3.6 Insecten en overige ongewervelde soorten.....	17
3.7 Conclusies t.a.v. juridisch zwaarder beschermde soorten	17
4 NADERE VELDINVENTARISATIE	
4.1 Uitgangspunten voor veldinventarisatie.....	18
4.2 Bevindingen veldinventarisatie.....	18
4.3 Conclusies veldinventarisatie	21
5 TOETSING AAN REGELGEVING	
5.1 Uitgangspunten voor toetsing aan Ff-wet.....	23
5.2 Toetsing naturschade: consequenties van bevindingen	
5.2.1 Beschermde soorten van tabel 1 AMvB en onbeschermde soorten	24
5.2.2 Tabel 2 AMvB - Klein glaskruid	24
5.2.3 Tabel 2/3 AMvB - Broedvogels.....	25
5.3 Advies mitigerende en compenserende maatregelen.....	28
6 CONCLUSIES VOOR DE UITVOERING.....	31
BIJLAGE 1 - RELEVANTE ASPECTEN VAN DE REGELGEVING.....	33
BIJLAGE 2 - BESCHIKBAARHEID VAN BESTAANDE GEGEVENS.....	42
BIJLAGE 3 - METHODEN VOOR VELDINVENTARISATIE	43
BIJLAGE 4 - BEOORDELINGSSCHEMA HANDELWIJZE FF-WET	44
BIJLAGE 5 - NUANCERING ONTHEFFINGSPROCEDURE.....	45
GERAADPLEEGDE LITERATUUR	48
GEBRUIKTE TERMEN EN AFKORTINGEN	51

1 INLEIDING

1.1 Situering en ingreep

Situering

Het projectgebied ligt in het hart van de dorpsbebouwing van 's Gravenzande en betreft 2 locaties: de hoofdlocatie is gelegen tussen de Langestraat en de Pompe van Meerdervoortstraat, respectievelijk de Geeststraat en de Van de Kastelestraat, (zie figuur 1, tevens figuur 2 blz.8) terwijl een tijdelijke overbruggingslocatie is gelegen aan twee zijden van de Sand-Ambachtstraat ('Multimate', figuur 3 blz.11).

Figuur 1, situering projectlocaties, kilometerhok 70/446

Voorgenomen ingreep

De hoofdlocatie omvat een blok met een drietal 'naar buiten' gekeerde winkelfronten en aan de achterzijde een bedienings- en parkeergebied (zie ook figuur 2 blz.8). Dit vormt in zijn geheel een nieuwe woningbouwlocatie in voorbereiding. Daartoe dient de binnen het plangebied aanwezige bebouwing te worden gesloopt, dienen de aanwezige bomen te worden geroid en alle verharding te worden verwijderd.

Vervolgens wordt het nieuwe woningbouwproject gerealiseerd.

De tijdelijke locatie ('Multimate') omvat bebouwing en parkeervoorzieningen, welke zullen worden gebruikt als tijdelijke bedrijfslocatie. Hier worden géén gebouwen gesloopt: de bebouwing wordt slechts inwendig zodanig verbouwd dat deze voor de tijdelijke functie voldoet. *Er worden ook géén verbouwwerkzaamheden aan buitengevels verricht*, anders dan schilder- en enig herstelwerk en mogelijk het

aanbrengen van borden met teksten. Omdat buitengevels niét worden verbouwd is ook géén veldinventarisatie van vleermuizen of vogels vereist.

Handhavingsregiem

Voorts is er van uitgegaan dat de initiatiefnemer van dit project zich heeft gecommitteerd aan het regiem van de 'Gedragscode flora- en faunawet voor de bouw- en ontwikkelsector' (Arcadis 2006). Onder dit regiem geldt voor soorten van tabel 2 AMvB een vrijstelling onder strikte voorwaarden zoals in de Gedragscode zijn omschreven. Echter dat geldt niét voor vogels met jaarrond beschermde nesten (DR 2009) en soorten van tabel 3 AMvB, die derhalve alle ontheffingsplichtig dan wel strikt beschermd blijven, afhankelijk van het geldende wettelijke belang (zie verder § 1.2).

1.2 Natuurtoets als instrument

Wetgeving en doel Natuurtoets

De regelgeving met betrekking tot natuur kent twee typen bescherming: 'soortbescherming' (Flora- en faunawet) en 'gebiedsbescherming' (Natuurbeschermingswet/ Natura 2000, Ecologische Hoofd Structuur). De gebiedsbescherming staat *náást* de soortbescherming: de regels van wetten sluiten elkaar dus niet uit *doch vullen elkaar aan*. Daarnaast kan buiten deze soort- en gebiedsbescherming, ook provinciaal natuur-beleid een rol spelen.

Toetsing aan gebiedsbescherming vindt uitsluitend plaats *indien beschermde gebieden in het geding zijn*, terwijl toetsing aan de soortbescherming altijd vereist is, óók in de beschermde gebieden.

Gebiedsbescherming

Dit is geregeld in de Natuurbeschermingswet (Nb-wet 1998). Het betreft gebieden zoals speciale beschermingszones in het kader van de Vogel- of Habitatrictlijn (resp. REG 1979 en REG 1992/1997), Natura 2000 gebieden ('Wetlands') en Natuurmonumenten: allen vallend onder de Nb-wet. Deze bescherming omvat aangewezen natuurwaarden binnen de grenzen van het betreffende natuurgebied, dan wel natuurwaarden die in een relatie staan tot het betreffende natuurgebied (zie Bijlage 1/ blz.50).

Indien met het planvoornemen 'aangewezen soorten' uit een nabijgelegen natuurbeschermingsgebied significant worden gehinderd, verstoord of bedreigd, is in het kader van de 'externe werking Nb-wet' een strikte bescherming van toepassing.

Ecologische hoofdstructuur

Dit betreft eveneens gebiedsbescherming. Hiervoor hebben Rijk en Provincie samen spelregels ontwikkeld welke zijn vervat in de provinciale regelgeving (zie Bijlage 1/ blz.41).

Consequenties

In het kader van ruimtelijke ontwikkelingen vergt deze gebiedsbescherming toetsing indien:

- a) de voorgenomen ontwikkeling *plaats vindt in* het beschermde gebied;
- b) aangewezen soorten uit een beschermd gebied mogelijk significant gebruik maken van het plangebied. Als het gebruik door het voornemen eveneens wordt verstoord, kan dat in conflict zijn met de instandhoudingsdoelen ten aanzien van die soorten. Dan komt de zogenaamde 'externe werking' van de Nb-wet in het geding.

In beide gevallen is een 'vergunning Nb-wet' vereist.

Soortbescherming - Flora- en faunawet

De Flora- en faunawet (Ff-wet) is geheel gericht op soortbescherming, dat wil zeggen bescherming van afzonderlijke soorten planten en dieren *'in welke situatie dan ook'*.

Omdat deze wet alle soorten planten en dieren omvat, óók in Nb-wet gebieden, wordt bij natuuronderzoek veelal primair aangehaakt op deze wetgeving (zie hieronder).

Deze wet biedt bescherming aan planten en dieren tegen zogeheten 'natuurschade' (zie verder § 5.2 v.a.blz.24): daarmee wordt bedoeld op negatieve effecten door de ingreep met betrekking tot bepaalde categorieën dieren en planten (zie ook lijst gebruikte termen en afkortingen). Ook in deze wet zijn de Europese Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn geïmplementeerd.

Binnen het beschermingskader van de Ff-wet wordt onderscheid gemaakt tussen *'soorten ingrepen'*, een aantal *'wettelijke belangen'* en *verschillende categorieën* planten en dieren (tabellen 1 t/m 3 AMvB; zie LNV 2005/ Staatsblad 2004/501).

Juridisch zwaarder beschermde soorten

Van de categorieën planten en dieren vormen de soorten van *'tabel 2 en 3 AMvB'* de juridisch zwaarder beschermde soorten:

- m.b.t. tabel 3 wordt weer onderscheid gemaakt tussen *'Bijlage 1-soorten'* en soorten uit *'Bijlage IV van de Habitatrichtlijn'* (DLG 2006);
- m.b.t. broedvogels wordt onderscheid gemaakt in categorieën 1 t/m 4 (vogels met vaste broedplaatsen en jaarrond beschermde nesten), categorie 5 (vergelijkbaar met 1 t/m 4 doch minder stringente bescherming) en algemene broedvogels (DR 2009; zie Bijlage1/ blz.37).

Daarnaast gelden voor de zwaarst beschermde soortgroepen, te weten soorten uit *Bijlage IV van de Habitatrichtlijn* en *broedvogels categorie 1 t/m 4*, ook verschillende wettelijke belangen waaronder ál of géén ontheffing kan worden verkregen.

Soorten ingrepen en wettelijke belangen

Ingrepen worden onderscheiden in:

- *'ruimtelijke ingreep'*
- *'bestendig beheer en onderhoud'*

Aanwezigheid van een soort uit tabel 2 en/of 3 AMvB vergt bij een 'ruimtelijke ingreep', in beginsel aanvraag van ontheffing.

Bij toepassing van een Gedragscode is dat echter anders (zie Bijlage 1/ blz.39).

Daarnaast worden 7 wettelijke belangen onderscheiden. Regulier is op een dergelijk nieuwbouwproject als ruimtelijke ingreep, het wettelijke belang *'ruimtelijke inrichting of ontwikkeling'* van toepassing. Echter, indien soorten van Bijlage IV van de Habitatrichtlijn in het geding zijn (zoals vleermuizen of Rugstreeppad) kan onder dat belang géén ontheffing worden verkregen wat een ernstige belemmering vormt voor de uitvoering van het project. In dat geval kan worden gezien of ook het wettelijk belang *'dwingende reden van groot openbaar belang met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en voor het milieu wezenlijk gunstige effecten'* van toepassing is, onder welk regiem wél een ontheffing kan worden verkregen (zie verder § 5.2 en Bijlage 1/ blz.35 *'Wettelijke belangen'*; blz.37 *'uitzonderingspositie broedende vogels'*; blz.38 *'Wettelijke belangen en tabel 3 AMvB'*).

Ingreep en natuurschade

De voorgenomen ingreep gaat mogelijk ten koste van een deel van de op de planlocatie of in het onderzoeksgebied aanwezige flora en fauna, nader te omschrijven als 'natuurschade'. Dit kan directe natuurschade vanwege de ingreep (aanlegfase) en/of natuurschade op de langere termijn (gebruiksfase) tot gevolg hebben.

Onder natuurschade zoals bedoeld onder art. 8 t/m 12 van de Flora- en faunawet wordt begrepen de schade welke door werkzaamheden wordt toegebracht aan ter plaatse voorkomende (individuen of populaties van) beschermde soorten planten en dieren en vaste verblijf- en voortplantingsplaatsen daarvan (zie Bijlage 1/ blz.33-34).

Natuurschade ontstaat door ingrepen als, in de onderhavige situatie, sloop-, kap-, demp-, opschonings-, graaf- en bouwwerkzaamheden.

Wat ten aanzien van dieren als 'natuurschade' wordt beoordeeld is verschillend met betrekking tot het gedrag en de leefwijze van de verschillende soorten (zie DLG 2006).

Daarbij staat de vraag centraal of er van de voorgenomen ingreep een '*wezenlijke invloed*' van de activiteit of werkzaamheid op een populatie is te verwachten (zie ook LNV 2005; DLG 2006). Dit betreft met name populaties van zeldzame soorten zoals zijn opgenomen in de tabellen 2 en 3 AMvB (juridisch zwaarder beschermde soorten).

Wettelijke zorgplicht

Naast de specifieke regelgeving met betrekking tot de soorten van tabellen 2 en 3 AMvB bestaat de algemene zorgplicht voor *alle* (planten en) dieren, dus naast de soorten van tabellen 2 en 3 ook voor de soorten van tabel 1 en voor *alle on*beschermde soorten (art. 2 Ff-wet, zie ook Bijlage 1/ blz.34-35).

Op grond hiervan dient men, ongeacht vrijstelling of ontheffing, zoveel als redelijkerwijs mogelijk is schade aan deze soorten te voorkomen.

Verstoring of bedreiging van individuele planten of dieren

* Met betrekking tot juridisch zwaarder beschermde soorten en het strikte beschermingsregiem van een deel daarvan, dient ook strikt te worden voorkómen dat individuen van betreffende soorten worden bedreigd (zie LNV 2005 en DR 2009).

* In het kader van de zorgplicht ligt dat iets minder strikt: men dient bij uitvoering van ingrepen zodanige maatregelen te nemen dat verstoring of bedreiging van individuele dieren 'zo veel als redelijk verwacht mag worden', wordt voorkomen (LNV 2005).

Wettelijke onderzoeksverplichting

Met betrekking tot een ruimtelijke ingreep vereisen de Ff-wet en de Nb-wet om de aanwezige planten- en diersoorten te onderzoeken, de vanwege de ingreep te verwachten natuurschade aan soorten te beoordelen en dit te toetsen aan de wetsregels.

Indien er kans is dat er tevens ontheffingsplichtige soorten planten en dieren van tabel 2 en/of 3 AMvB (Ff-wet) in het plangebied aanwezig zijn dan wel 'aangewezen' soorten uit een beschermd natuurgebied in de omgeving (Nb-wet), vergt dat tevens nadere verificatie door middel van veldinventarisatie en vervolgens beoordeling en toetsing.

In dat kader is dit natuuronderzoek primair gericht op:

- Ff-wet: soorten uit tabellen 2 en 3 AMvB (zie vorige bladzijde) vanwege de eventuele noodzaak tot aanvraag van een ontheffing Ff-wet;
- Nb-wet: soorten waarvoor het beschermde gebied is aangewezen (vastgelegd in het aanwijzingsbesluit) vanwege de eventuele noodzaak tot aanvraag van een vergunning Nb-wet.

De toetsing is gericht op de beoordeling:

- Ff-wet: of aanwezige juridisch zwaarder beschermde soorten door de werkzaamheden kans op verstoring dan wel op bedreiging van individuen en/of (locale) populaties lopen en de gunstige staat van instandhouding in het geding is;
- Nb-wet: of aanwezige 'aangewezen soorten' zodanige verstoring ondergaan dat de instandhoudingsdoelstellingen van het beschermde gebied in gevaar komen.

Deze 'Natuurtoets' vormt de aantoonbare bewijslast op naleving van de wetgeving, waarvan het bevoegde gezag van de Ff-wet bij het Ministerie van EL&I berust en van de Nb-wet bij de provincie.

Met deze Natuurtoets wordt aangetoond en onderbouwd met welke beschermde soorten rekening moet worden gehouden en welke wellicht kunnen worden *uitgesloten* omdat ze er niet worden verwacht, er niet zijn aangetroffen dan wel omdat de plan-ingreep geen natuurschade aan die soorten met zich meebrengt.

1.3 Te verrichten onderzoek

Doel van het onderzoek

Het onderzoek is erop gericht om vast te stellen:

- in hoeverre er in het plangebied juridisch zwaarder beschermde planten en dieren voorkomen;
- in hoeverre deze soorten bescherming genieten in het kader van het soortenbeleid (Flora- en faunawet), gebiedenbeleid (Natuurbeschermingswet) en eventueel aanvullend provinciaal natuurbeleid;
- in hoeverre de ingrepen versturende of bedreigende effecten hebben op die flora en fauna;
- welke consequenties dat heeft in het kader van de regelgeving.

De onderzoeksvragen worden beoordeeld aan de hand van de navolgende hoofdstukken: 2/ beoordeling onderzoeksgebied en planlocatie, 3/ literatuuronderzoek, 4/ nadere veldinventarisatie en 5/ toetsing aan regelgeving.

Onderzoeksplan

- a) Als eerste vindt beoordeling plaats van de ecologische betekenis en de biotoop, de terreinkenmerken en de daarmee samenhangende habitat door middel van een algemene veldverkenning. Deze beoordeling is gericht op de natuurwaarden van het primaire onderzoeksgebied en de directe omgeving daarvan, met betrekking tot de potentieel te verwachten (juridisch zwaarder beschermde) soorten flora en fauna.
- b) Vervolgens wordt de beoordeling getoetst aan indicaties van Het Natuurloket, aan de verspreiding van soorten op basis van reeds bekende biogeografische informatie uit verspreidingsatlassen en overige literatuur, en aan andere beschikbare onderzoeken. Die informatie is veelal zeer incompleet (zie Bijlage 2/ blz.51).
- c) Op basis van het voorgaande wordt bepaald voor welke soortgroepen nadere veldinventarisaties gewenst zijn: deze moeten in het daartoe meest effectieve deel van het seizoen worden verricht (zie Bijl.3/ blz.43 'onderzoekscriteria' en de daarop volgende beschrijving van methoden).
- d) De met literatuuronderzoek, veldverkenning en veldinventarisatie(s) te verzamelen en te toetsen informatie wordt aangewend om inzichtelijk te maken:
 - * welke beschermde planten en dieren er in het onderzoeksgebied voorkomen of met grote waarschijnlijkheid kunnen worden verwacht;
 - * in hoeverre zich daaronder soorten bevinden waarvoor in de regio mogelijk ook een beschermd gebied is aangewezen, waarvoor dan mogelijk de 'externe werking Nb-wet' van kracht kan zijn;
 - * in hoeverre zich daaronder juridisch zwaarder beschermde soorten uit de Flora- en faunawet bevinden, dan wel 'aangewezen' soorten uit beschermde natuurgebieden;

- * in hoeverre de soorten aangeduid onder b en c, effect van het voornemen en de daarvoor uit te voeren werkzaamheden kunnen ondervinden.
- e) De onderzoeksuitkomsten worden getoetst aan de situatie en regelgeving, zowel met betrekking tot de soort- als de gebiedsbescherming. Daarbij wordt aangegeven welke procedurele consequenties dat heeft. Op basis daarvan wordt advies gegeven hoe daarmee om te gaan.

In beginsel wordt in het onderzoek (en in de rapportage) aandacht geschonken aan *alle* mogelijke soortgroepen van (beschermd) organismen. Voor sommige soortgroepen is dat niet méér dan slechts het aangeven waarom daarvan géén beschermde soorten op de locatie worden verwacht, dan wel waarom sommige soorten niet worden bedreigd of verstoord.

Hiermee wordt aangetoond en onderbouwd met welke beschermde soorten rekening moet worden gehouden en welke wellicht kunnen worden *uitgesloten*.

Opzet van de rapportage

In de rapportage wordt in principe de volgorde van onderzoeks- en onderbouwingsstappen gevolgd. Waar het voor de betreffende onderbouwingsstap nodig is om informatieve kaders aan te geven, is dat zeer beknopt gedaan waarna voor verdere uiteenzetting wordt verwezen naar de Bijlagen.

Eerst worden stapsgewijs zoveel mogelijk juridisch zwaarder beschermde soorten op voorhand uitgesloten. Dat wordt zorgvuldig wordt onderbouwd op basis van respectievelijk:

- verkenning en beoordeling van de habitat,
- beschikbare (literatuur-)gegevens,
- toetsing aan de soort ingrepen en de locaties daarvan.

Vervolgens wordt dit beeld gecompliceerd met aanvullende veldinventarisaties.

In hoofdstuk 1 zijn de uitgangssituatie, het voornemen, de hoofdlijnen van de regelgeving, de aanpak van het onderzoek en de opzet van de rapportage aangegeven. Daarbij is de relevante regelgeving op onderdelen nader aangegeven in Bijlage 1 en is in Bijlage 2 ingegaan op bestaande gegevensbronnen.

Hoofdstuk 2 beschrijft de bevindingen van de eerste inventarisatiestap, een verkenning van het onderzoeksgebied. Er wordt ingegaan op vigerende regelgeving, de ecologische context, op de terreinkenmerken en op een nadere beoordeling welke juridisch zwaarder beschermde soorten er op basis van de aanwezige biotoop en lokale habitat mogelijk kunnen worden verwacht.

Voorts wordt op basis van de verwachtingen kort ingegaan op de mogelijke consequenties daarvan met betrekking tot mogelijke natuurschade, als onderbouwing voor de vervolgstappen in het onderzoek.

In hoofdstuk 3 is het literatuur- c.q. verspreidingsonderzoek opgenomen. Samen met de biotoop- en habitatbeoordeling vormt dat een uitgangspunt voor het beoordelen van noodzakelijk aanvullende veldinventarisaties. Voor zover soorten op grond van beschikbare gegevens *op voorhand kunnen worden uitgesloten* wordt dat onderbouwd. Dit hoofdstuk wordt beëindigd met een conclusieparagraaf waarin is aangegeven wélke nadere veldinventarisaties nog nodig zijn om aan de regelgeving te voldoen.

In hoofdstuk 4 worden de bevindingen van de veldinventarisaties beschreven. Daarbij zijn de inventarisatiemethoden, gebaseerd op de criteria van het bevoegde gezag,

nader aangegeven in Bijlage 3. Ook hiervan worden de conclusies in een laatste paragraaf samengevat en worden de relevante bevindingen in een tabel weergegeven.

Hoofdstuk 5 vormt het toetsingshoofdstuk. In dit hoofdstuk wordt de feitelijk te verwachten natuurschade aan in het gebied aanwezige juridisch zwaarder beschermde soorten aangegeven. Deze natuurschade wordt in dit hoofdstuk getoetst aan de regelgeving waarbij de wettelijke consequenties worden weergegeven (met betrekking tot zowel de soort- als, indien van toepassing, de gebiedsbescherming). Dit hoofdstuk wordt beëindigd met een advies ten aanzien van mitigerende maatregelen.

Hoofdstuk 6 vormt een eindconclusie waarin puntsgewijs alle relevante onderzoeks- en toetsingsconclusies voor de uitvoering worden samengevat.

Tenslotte wordt in de bijlagen achterliggende informatie verstrekt en wordt de rapportage beëindigd met lijsten van geraadpleegde literatuur en van gebruikte termen en afkortingen.

2 BEOORDELING PLANGEBIED

2.1 Context vigerende regelgeving gebiedsbescherming

Er rust op het plangebied in het kader van de Natuurbeschermingswet, van Natura 2000, van de EHS dan wel in het kader van provinciaal natuurbeleid, géén regelgeving met betrekking tot beschermde gebieden.

Evenmin zijn in de nabijheid van het plangebied natuurterreinen gesitueerd die een beschermingsstatus hebben als Natura 2000-gebied of beschermd (Staats-) natuurmonument. Ook zijn er in de omgeving géén beschermde gebieden gelegen waarvoor in het kader van de Nb-wet de 'externe werking' van toepassing zou kunnen zijn.

Voorts vormen de gebieden óók onderdeel van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS): derhalve wordt gebiedsbescherming verder niet in de toetsing meegenomen.

2.2 Terreincondities en te verwachten soorten

Hoofdlocatie

De hoofdlocatie betreft een groot bouwblok in het stedelijke centrum van 's Gravenzande. Het kent 2 naar buiten gekeerde winkelfronten (gele pijlen in figuur 2, zie ook foto's 1 en 2 volgende bladzijde) en aan de zuidzijde een woningenfront, welk laatste buiten het project valt (rode kaders figuur 2).

Aansluitend op de winkelstroken ligt erachter een zone welke grotendeels is volgebouwd met uitbreidingen en bijgebouwen waarin ook nog enkele (restanten van) achtertuintjes liggen (groene pijlen). Het middenterrein omvat een parkeerterrein dat tevens fungeert als verzorgingszone aan de achterzijde van de winkelfronten (foto's 3 en 4) terwijl in het noordelijk deel een grote supermarkt is gebouwd.

Figuur 2, overzicht hoofdlocatie

Er is weinig groen aanwezig: slechts hier en daar een restant van een achttertuintje, en enkele bomen in de verharding van het parkeerterrein. Het overige betreft bebouwing en verharding.

De te slopen bebouwing is deels 'oud' met oude constructies, dakpannen, open stootvoegen e.d. Door de vele aanbouwen van verschillende aard en constructie zijn er veel hoeken, gaten en veel achterstallig beheer met kapotte afwerkingsconstructies e.d. (zie foto's 5 t/m 8 blz.10) die veel gelegenheid bieden aan soorten die van gebouwen gebruik maken, zoals vleermuizen en sommige vogelsoorten.

Met name vleermuizen behoren tot de meest strikt beschermde soorten (Bijlage IV Habitatrichtlijn, zie ook blz.2) terwijl ook sommige vogelsoorten die behoren tot de categorieën 1 t/m 4 gebouwen bewonen en eveneens een zeer strikte bescherming kennen (zie eveneens blz.3).

Bovendien biedt deze situatie plekje aan gemetselde gevels waar zich muurplanten gevestigd kunnen hebben waaronder zich ook ontheffingsplichtige soorten kunnen bevinden.

Mogelijk te verwachten (zwaarder beschermde) soorten op de hoofdlocatie

Met sloop zullen deze soorten, indien ze van de bebouwing of te verwijderen begroeiing gebruik maken, worden verstoord. Met betrekking tot juridisch zwaarder beschermde soorten betreft dat:

Vleermuizen: mogelijk vaste zomer-, kraam- of paarverblijven in spouwmuren, achter gevelconstructies, onder dakpannen of andere kleine 'ruimten' waarbij ruimten van enkele centimeters en 'toegangen' vanaf 16 mm al kunnen volstaan.

Broedvogels: nestelocaties aan/op de te slopen bebouwing (kapotte gevelconstructies, dakpannen) waaronder mogelijk soorten waarvan het nest het gehele jaar rond beschermd is (zoals Huismus en Gierzwaluw). Deze laatste groep valt daarmee eveneens onder het meest strikte beschermingsregiem van de Flora- en faunawet.

Muurplanten: met name aan gemetselde gevels in vochtige hoekjes kan zich Tongvaren hebben gevestigd, in andere situaties ook Muurbloem en aan de voet van gemetselde gevels Klein glaskruid, alle behorend tot de ontheffingsplichtige beschermingslijst 'tabel 2 AMvB'.

Voor het overige lijken er gezien de habitat, behalve algemene broedvogels, géén andere soorten van de tabellen 2 of 3 AMvB te verwachten.

Foto 5, achterzijde Langestraat, met o.m. open stootvoegen in gemetselde gevel

Foto 6, hoekjes, randjes, gaatjes, open stootvoegen . . .

Foto 7, oude dakpannen, achterstallig beheerde constructies

Foto 8, kapotte constructies met plaatselijk oude vogelnesten

De eventueel door de ingreep te veroorzaken verstoring of bedreiging van individuen wordt geformuleerd in termen van 'natuurschade'.

Deze mogelijke 'verwachtingen' worden in hoofdstuk 3 nader getoetst aan reeds bestaande gegevens en literatuur. Om nader vast te kunnen stellen in hoeverre en op welke wijze natuurschade in dit project kan ontstaan vergt, na eerdere toetsing, voor sommige soorten wellicht controle door nadere veldinventarisatie (zie hoofdstuk 4).

Tijdelijke locatie ('Multimate')

De bebouwing wordt vooralsnog gehandhaafd waarbij géén buitengevels of daken worden verbouwd, anders dan 'opknappen' (Figuur 3; zie ook foto's 9 t/m 14).

Figuur 3, tijdelijke locatie Multimate

Foto 9, voorzijde Sand-Ambachtstraat

Foto 10, zuidgevel

Foto 11, oriëntatie op Sand-Ambachtstraat

Foto 12, achterzijde

Foto 13, huis aan Sand-Ambachtstraat

Foto 14, parkeervoorziening overzijde Sand-Ambachtstraat

Mogelijke te verwachten (zwaarder beschermde) soorten op de tijdelijke locatie

Een op het complex ingesloten woning biedt wel mogelijkheden voor vleermuizen en Gierzwaluw, evenals open stootvoegen en gaten achter regenpijpen in de overige bebouwing, reden voor de gestelde voorwaarde dat géén veldinventarisatie nodig is voor vleermuizen en vogels *zolang* er niet wordt gesloopt of buitengevels worden verbouwd. Indien hier wordt gesloopt kan er potentieel natuurschade ontstaan aan, evenals bij de hoofdlocatie, vleermuisverblijven en jaarrond beschermde nesten van Huismus en/of Gierzwaluw.

Met name het woonhuis (zie foto 13) biedt daartoe mogelijkheden, onder meer vanwege het pannendak en onregelmatigheden in de constructie (foto 15) wat ook bij de overige bebouwing voor komt (foto 16) evenals open stootvoegen (foto 17).

Indien dat alsnog wél zou plaatsvinden vergt dat alsnog veldinventarisatie in de periode tussen mei en eind september !

Bovendien kunnen de thans te verrichten werkzaamheden mogelijk natuurschade bewerkstelligen aan eventueel aanwezige muurplanten.

Foto 15, woonhuis

Foto 16, zuidgevel

Foto 17, voorzijde

3 LITERATUURONDERZOEK

Het onderzoek dat in dit hoofdstuk per soortgroep wordt weergegeven omvat de toetsing van reeds bestaande inventarisatie- en verspreidingsgegevens aan de biotoop- en habitatbeoordeling en aan de te verrichten werkzaamheden.

De gegevens uit de daartoe beschikbare bronnen zijn veelal zeer beperkt (zie ook Bijlage 2/ blz.42), zodat nog aanvullende veldinventarisaties nodig zijn: dit wordt bepaald door de samenhang tussen beschikbare gegevens, de soort ingreep en de biotoop- en habitatbeoordeling van het onderzoeksgebied.

De habitatbeoordelingen zijn gebaseerd op expert-judgement, tegen de achtergrond van de literatuurverwijzingen en verspreidingsgegevens. Waar dit voor de onderbouwing essentieel is voor het vervolgonderzoek, wordt op de habitataspecten nader ingegaan.

3.1 Vaatplanten, mossen en overige begroeiing

Beschikbare gegevens en groeiplaatsbeoordeling

Vaatplanten

Uit de databank van Het Natuurloket (2011) blijkt dat het betreffende kilometerhok goed op vaatplanten is onderzocht waarbij slechts 2 ontheffingsplichtige vaatplanten zijn geregistreerd. Dat kunnen mogelijk muurplanten zijn. De terreincondities met hun groeiplaatsfactoren voor ándere vaatplanten zijn in de wijde omgeving zodanig beperkt dat er nergens een natuurlijke habitat wordt verwacht (zie ook Kreutz 2000; Meyden 2000).

Mossen

Van de mossen zijn in Nederland slechts 5 soorten wettelijk beschermd. Deze komen echter deels niet (meer) in Nederland voor of zijn erg zeldzaam, en komen alle slechts onder zeer specifieke en vooral natuurlijke habitatcondities voor.

Deze soorten worden in deze regio *geheel niet* verwacht (zie ook Dort 2002).

Conclusie vegetatieve soorten

- * Er zijn van vaatplanten op beide locaties mogelijk ontheffingsplichtige muurplanten te verwachten, wat nadere veldinventarisatie vergt.
- * Van mossen zijn op de locatie *géén* beschermde soorten te verwachten: dit behoort in het kader van de Ff-wet dan ook *géén* nadere veldinventarisatie.

De op grond van de beschikbare gegevens te verwachten en aangetroffen beschermde soorten in het onderhavige plangebied zijn weergegeven in tabel 1 (blz.22).

3.2 Zoogdieren

Beschikbare gegevens en habitatbeoordeling

Uit de databank van Het Natuurloket (2011) blijkt dat in het betreffende kilometerhok van zoogdieren géén substantiële gegevens beschikbaar zijn.

Verspreidingsgegevens bieden de volgende inzichten:

Grondgebonden zoogdieren

Soorten die van het betreffende uurhok bekend zijn (5x5 km) betreffen: Egel, Bosspitsmuis, Mol, Veldmuis, Bosmuis, Haas en Konijn (Broekhuizen 1992).

Echter onder de habitatcondities van de planlocatie behoeft ook vrijwel geen van deze soorten daar te worden verwacht: ontheffingsplichtige soorten kunnen hier dus sowieso op voorhand worden uitgesloten.

Vleermuizen

Uit de verspreidingsatlas (Limpens 1997) is in de regio waarbinnen dit uurhok valt, het voorkomen bekend van 4 soorten vleermuizen: Watervleermuis, Gewone dwergvleermuis, Ruige dwergvleermuis en Laatvlieger. Overigens is het niet uitgesloten dat zich ook nog andere soorten in deze regio ophouden, waartoe echter gezien de habitat géén Gewone grootvleermuis behoort.

De habitatcondities met betrekking tot de te slopen bebouwing op de planlocaties zijn zodanig dat hier voornamelijk dwergvleermuizen een verblijfplaats kunnen vinden (zie ook Kapteyn 1995): in ieder geval is Gewone grootvleermuis hier op voorhand uit te sluiten, evenals Rosse vleermuis (die slechts bomen bewoont).

Gezien de aard van de te slopen bebouwing (zie § 2.2) kan hier mogelijk gebruik als zomerverblijf, kraamkamer, paarverblijf evenals overwinteringsverblijf van met name dwergvleermuizen worden verwacht. Voorts kan op allerlei plekken ook foerageergebruik worden verwacht. Behalve dat foerageergebruik valt het overige gebruik in het kader van de Ff-wet onder 'vaste verblijfplaatsen'.

Alle vleermuizen staan vermeld in tabel 3 AMvB en zijn samen met hun verblijfplaatsen beschermd door de Habitatrichtlijn (REG 1992/1997; zie ook Janssen 2008; Provincie Z-Holland 2004). Daarmee vallen ze onder het zwaarste, strikte beschermingsregiem. Naast verblijfplaatsen vallen ook vaste vliegroutes te allen tijde onder die bescherming terwijl dat voor foerageergebieden afhankelijk is van de plaatselijke omstandigheden. Indien op de onderzoekslocatie vleermuizen worden aangetroffen dan is bedreiging van (een) enkel(e) individu(en) dan wel van specifieke gebruiksfuncties voor die soorten mogelijk, wat maatregelen vergt om dit te voorkomen.

Conclusie zoogdieren

- * Op beide onderzoekslocaties worden, gezien de habitatbeoordeling, geheel geen beschermde grondgebonden soorten verwacht: nadere veldinventarisatie is derhalve in het kader van de Ff-wet voor grondgebonden zoogdieren niet noodzakelijk.
- * Gezien het voorkomen van veel soorten (mede gebouwbewonende) vleermuizen in de regio is bij eventuele sloop wél nadere veldinventarisatie noodzakelijk ten aanzien van vleermuizen in verschillende seizoensdelen (methode zie Bijlage 3).

De op grond van de beschikbare gegevens te verwachten en aangetroffen beschermde soorten in het onderhavige plangebied zijn weergegeven in tabel 1 (blz.22).

3.3 Broedvogels

Beschikbare gegevens en habitatbeoordeling

Bij Het Natuurloket bleken van de betreffende kilometerhokken substantiële gegevens van broedvogels beschikbaar te zijn: er zijn in het kilometerhok 92 soorten geregistreerd waaronder 29 van de Rode Lijst.

Een groot deel hiervan evenals alle soorten van de Rode Lijst zullen overwinterende watervogels betreffen. Ongetwijfeld kunnen er op de werklocaties ook verschillende soorten broedende vogels worden aangetroffen in –weliswaar beperkt aanwezige– struiken en bomen, maar vooral aan en op gebouwen (Hustings 2002).

Soorten met jaarrond in gebruik zijnde nesten

Onder de broedvogels kunnen ook soorten met jaarrond beschermde nesten worden verwacht: met name Huismus en Gierzwaluw (categorie 2, zie Bijlage 1 blz.37), beide gebruik makend van holtes op en aan gebouwen en woningen, beide ook jaarlijks hetzelfde nest gebruikend waarvan bovendien de nestverblijven ontheffingsplichtig zijn.

Conclusie broedvogels

De onderzoekslocatie kent omstandigheden (bomen, struwelen en gebouwen) waarvan binnen de verstoringszone van de uit te voeren projectwerkzaamheden zeker diverse broedvogels gebruik zullen maken (zie ook hoofdstuk 2).

- * Gezien de te slopen bebouwing is op de hoofdlocatie nadere inventarisatie van gebruik van jaarrond beschermde nesten gewenst (methode zie Bijlage 3).
- * Indien voor de overige broedvogels de juiste voorzorgen in acht worden genomen (ontzien broedtijd of preventieve maatregelen) is in het kader van de Ff-wet géén aanvullende veldinventarisatie vereist.

De op grond van de beschikbare gegevens te verwachten en aangetroffen beschermde soorten/ soortgroepen in het onderhavige plangebied zijn weergegeven in tabel 1 (blz.22).

3.4 Reptielen en amfibieën

Beschikbare gegevens en habitatbeoordeling

Uit de databank van Het Natuurloket blijken beperkte gegevens beschikbaar over amfibieën en reptielen. Daarbij staan één reptiel en één amfibie geregistreerd, beide uit Bijlage IV van de Habitatrichtlijn, dus behorend tot de soorten met de zwaarste juridische bescherming.

Reptielen

Verspreidingsgegevens geven aan dat in dit uurhok de Zandhagedis is aangetroffen (RAVON 34/2010; Creemers 2009). Echter in de betreffende kilometerhokken komt naar verwachting géén locatie met open zand aan het maaiveld (zoals Zandhagedis vereist) terwijl andere reptielsoorten in de wijde regio geheel géén verspreiding vinden: de registratie moet dus op een 'fout' berusten.

Amfibieën

Verspreidingsgegevens geven aan dat in dit uurhok de Rugstreeppad ia aangetroffen (RAVON 34/2010; Creemers 2009), wat kan worden verwacht in de nabijheid van de duinen als natuurlijke habitat. De soort vergt als landhabitat plekken met een open onbegroeid maaiveld en los medium aan de oppervlakte waarin de soort zich overdag en in de winter kan ingraven. Daarnaast vergt de soort binnen een actieradius van 1 tot 2 kilometer een geschikt voortplantingswater: ondiep en visloos, eventueel zelfs tijdelijk stagnerend regenwater. Deze condities kunnen, gezien het grondgebruik voor tuinbouw, *mogelijk* in de omgeving van 's Gravenzande worden aangetroffen, echter, op de planlocatie is gebruik door Rugstreeppad door zijn terreincondities in samenhang met geïsoleerde situering midden in de bebouwingskern, op voorhand uitgesloten. De habitat biedt verder evenmin aanleiding om hier nog andere zwaarder beschermde amfibieën te verwachten.

Conclusie reptielen en amfibieën

Op de onderzoekslocaties worden, gezien de habitatsituatie, geheel géén reptielen of amfibieën verwacht zodat ook géén veldinventarisatie nodig wordt geacht.

3.5 Vissen

Op de werklocaties is geheel geen open water aanwezig zodat deze soortgroep niet van toepassing is.

3.6 Insecten en overige ongewervelde soorten

Beschikbare gegevens en habitatbeoordeling

Bij ongewervelden moet men denken aan vlinders, libellen, sprinkhanen en 'overige ongewervelden' zoals mieren, kevers (land en water), kreeftachtigen, weekdieren e.d. Deze groepen kennen eveneens beschermde soorten terwijl voor sommige soorten ook een ontheffingsplicht geldt.

In de databank van Het Natuurloket staat één juridisch zwaarder beschermde vlindersoort geregistreerd, mogelijk/ waarschijnlijk een incidentele waarneming van een zwervend exemplaar van de Rouwmantel.

Van andere insecten en overige ongewervelden zijn er in die databank géén gegevens beschikbaar, echter, de habitat op de planlocatie is zodanig dat hier ook geheel géén leefomgeving voor juridisch zwaarder beschermde soorten uit deze soortgroep aanwezig is. Dit wordt ondersteund door verspreidingsgegevens die laten zien dat er in de omgeving van het onderzoeksgebied géén bijzondere leefgebieden voor insecten aanwezig zijn (dagvlinders: Bos 2006; libellen: Dijkstra 2002; sprinkhanen: Kleukers 2004; mieren: Peeters 2004). Door de afwezigheid van open water zijn waterinsecten niet van toepassing, evenmin als overige ongewervelde soorten.

Conclusie ongewervelden

Op de werklocaties zijn gezien het karakter als stedelijke en sterk ruderaal habitat geheel géén ongewervelde soorten van tabel 2 of 3 AMvB en zelfs geheel geen *beschermde* soorten te verwachten zodat ook géén nadere veldinventarisatie nodig is.

3.7 Conclusies t.a.v. juridisch zwaarder beschermde soorten

Op basis van de gebiedssituatie, de biotoop en verspreidingsgegevens kunnen in het plangebied bovendien de volgende juridisch zwaarder beschermde soorten mogelijk worden verwacht, wat nader veldonderzoek vergt:

- a) inventarisatie van vleermuizen op vaste verblijfplaatsen en/of vaste vliegroutes;
- b) controle op jaarrond beschermde nesten in woonblokken, met name Huismus en Gierzwaluw;
- c) controle op beschermde vaatplanten, met name muurplanten.

Nader veldonderzoek naar gebruik van de ingreeplocatie door bovengenoemde soorten is nodig vanwege wettelijke verplichting met betrekking tot mogelijke natuurschade door de ingreep (zie ook blz.4-5).

Alle overige juridisch zwaarder beschermde soorten zijn op voorhand uitgesloten op basis van beschikbare verspreidingsgegevens en/of de lokale habitat.

4 NADERE VELDINVENTARISATIE

4.1 Uitgangspunten voor veldinventarisatie

Voor veldinventarisatie moet in beginsel worden uitgegaan van:

- * soorten welke in het kader van de Ff-wet zijn vermeld op tabel 2 of 3 AMvB en volgens verspreidingsgegevens in deze regio kunnen worden verwacht, en
- * soorten die er tevens, gezien de lokale habitat op en rond de werklocatie, mogelijk leefomstandigheden kunnen vinden *en bovendien* door de voorgenomen werkzaamheden mogelijk kunnen worden verstoord of bedreigd.

Veldinventarisatie is uitsluitend uitgevoerd voor de hoofdlocatie omdat op de tijdelijke locatie géén werkzaamheden worden verricht die natuurschade teweeg kunnen brengen.

4.2 Bevindingen veldinventarisatie

Seizoen en uitvoering veldinventarisaties

De inventarisaties hebben plaatsgevonden in 2011.

- (voor-) zomerinventarisaties zijn uitgevoerd in de nachten van 20 op 21 mei en 11 op 12 juni (zomer- en kraamverblijven, vaste vliegrouetes), gecombineerd met inventarisatie van vogels met jaarrond beschermde nesten en muurplanten;
- inventarisatie naar gebruik door vleermuizen als paarverblijf is uitgevoerd in de nachten van 11 en 28 september.

Onderzoek vaat-/ muurplanten

Hoofdlocatie: langs de achterzijde van de bijgebouwen van het winkelfront, langs de voet van de oost-geörienteerde gevels, is op meerdere plaatsen Klein glaskruid aangetroffen (foto's 18 en 19 en figuur 4 volgende bladzijde). Dit betreft een soort van tabel 2 AMvB welke in beginsel ontheffingsplichtig is (echter, zie Gedragscode en zie § 5.2.2 blz.24).

Foto 18, groeiplaats Klein glaskruid

Foto 19, Klein glaskruid (*Parietaria judaica*)

Tijdelijke locatie: hier zijn géén beschermde (muur-)planten aangetroffen.

Figuur 4, groeiplaatsen Klein glaskruid op de hoofdlocatie

Vleermuisonderzoek

Eerste voorzomerinventarisatie, vroege nacht van 20 mei 2011

Zon onder 21.37 uur. Temperatuur 14 graden, windkracht 2.

Start detectoronderzoek 21.25 uur, lopend rond de bebouwing.

Om 21.56 uur kruist een Gewone dwergvleermuis de Pompe van Meerdervoortstraat richting plangebied en verdwijnt. Verder geen vleermuizen waargenomen !

Detectie gestopt 23.40 uur.

Eerste zomerinventarisatie, vroege ochtend van 21 mei 2011

Zonsopkomst 05.41 uur. Temperatuur 7 graden, windkracht 2, onbewolkt.

Start detectoronderzoek 04.20 uur.

Er werden geheel geen vleermuizen waargenomen.

Tweede zomerinventarisatie, vroege nacht van 11 juni 2011

Zon onder 22.02 uur. Temperatuur 14 graden, windkracht 2, dunne schapenwolken.

Start detectoronderzoek 21.40 uur, lopend rond de bebouwing.

Om 22.58 kruist, vergelijkbaar met het eerste nachtonderzoek, een Gewone dwergvleermuis de Pompe van Meerdervoortstraat richting plangebied en verdwijnt.

Wederom verder geen vleermuizen waargenomen, detectie gestopt 24.00 uur.

Tweede zomerinventarisatie, vroege ochtend van 12 juni 2011

Zonsopkomst 05.22 uur. Temperatuur 9 graden, windkracht 2.

Start detectoronderzoek 04.05 uur, lopend rond de bebouwing.

Om 04.33 uur vliegt een Gewone dwergvleermuis over een deel van het onderzoeksgebied (Marktplaats-Pompe van Meerdervoortstraat).

Verder geheel geen vleermuizen meer waargenomen, detectie gestopt 06.25 uur.

Eerste paarplaatsenonderzoek 11 september 2011

Zonsondergang 20.08 uur. Temperatuur 16-15 graden, windkracht 4, aanvankelijk onbewolkt, later tot 6/8. Detectie vanaf 20.00 uur tot 23.00 uur:

Géén vleermuizen waargenomen.

Tweede paarplaatsenonderzoek 28 september 2011

Zonsondergang 19.28 uur. Temperatuur 17-15 graden, windkracht 2, aanvankelijk onbewolkt, later beetje nevelig. Detectie vanaf 23.35 uur tot 02.05 uur: Géén vleermuizen waargenomen.

Vogelonderzoek soorten met jaarrond beschermd nesten

Avond van 20 mei

Er vliegen vrijwel voortdurend gierzwaluwen boven het plangebied.

Om 21.55 uur vliegt een Gierzwaluw 'in' bij de onderste pannenrand van het pand Pompe van Meerdervoortstraat 8 (foto 20) en bovendien twee gierzwaluwen zwermend bij de dakranden aan de overzijde (buiten het plangebied), waar om 22.02 uur een vogel 'invliegt'.

Kort daarna ook een kennelijk invliegende Gierzwaluw bij de daknok van pand Pompe van Meerdervoortstraat 2 t/m 6 (foto 21).

Foto 20, P.v.M.straat 8, 2 gierzwaluwnesten onder onderste pannenrij

Foto 21, P.v.M.straat 2 t/m 6, nest bij daknok

Vroege ochtend 21 mei

In het plangebied blijken Kauw, Koolmees en Merel territoriaal -dus broedend- gedrag te vertonen. Ook veel aanwezig: Zilvermeeuw, Kleine mantelmeeuw, Kraai en Kauw.

Avond van 11 juni

Om 22.00 uur een invliegende Gierzwaluw wederom onder pannen van pand Pompe van Meerdervoortstraat 8, doch op een andere locatie dan 20 mei.

Om 22.06 uur invliegende gierzwaluwen aan de overzijde, dus *buiten* het plangebied.

Vervolgens ook een invliegende Gierzwaluw bij dak pand Marktplein 10 (schoenmakerij Hakzo, zie foto's 22 en 23 volgende bladzijde).

Vroege ochtend 12 juni

Wederom veel aanwezig: Zilvermeeuw, Kleine mantelmeeuw, Kraai en Kauw.

Om 04.32 kort een zingend mannetje Zwarte roodstaart op het dak van dezelfde schoenmakerij (Marktplein 10), waar om 05.19 uur ook een Zwarte roodstaart vanaf het dak wegvliegt (zeker 100 m) wat lijkt te duiden op foerageergedrag: kennelijk ook een nest van deze soort 'ergens' onder het dak van de schoenmakerij.

Foto 22, pand schoenmakerij Hakzo

Foto 23, pannendak schoenmakerij Hakzo

Foto 24, open stootvoegen Supermarkt

4.3 Conclusies veldinventarisatie

Op grond van de veldinventarisatie van juridisch zwaarder beschermde soorten kan het volgende worden vastgesteld:

1. Uitsluitingen

Er is met de veldinventarisatie op de hoofdlocatie géén toetsingsplichtig vleermuisgebruik vastgesteld: dit kan worden uitgesloten.

2. Aangetroffen juridisch zwaarder beschermde soorten op de hoofdlocatie

Dit omvat (zie ook tabel 1 volgende bladzijde):

a) Klein glaskruid (tabel 2 AMvB), zie blz.18.

b) Jaarond beschermde nesten van Gierzwaluw (categorie 2), zie blz.20:

- Pompe van meerdervoortstraat pand huisnr. 8
- Pompe van meerdervoortstraat pand huisnr. 2 t/m 6
- schoenmakerij Hakzo, Marktplein pand huisnr. 10

c) Jaarond beschermd nest van Zwarte roodstaart (categorie 5), eveneens schoenmakerij Hakzo, Marktplein huisnr. 10 (zie blz.21).

3. Overige beschermde soorten op de hoofdlocatie

Gezien de condities van het werkgebied zijn er, met uitzondering van algemene broedvogels, verder géén andere beschermde planten en dieren te verwachten (zie tabel 1 volgende bladzijde).

4. Tijdelijke locatie

a) Hier zijn géén beschermde planten aangetroffen.

b) Potenties: deze betreffen gebruik van de bebouwing door vleermuizen en/of door vogels met jaarrond beschermde nesten. Echter, voor deze soorten is voorsnog geen verstoring te verwachten vanwege het achterwege blijven van sloopwerkzaamheden dan wel verbouwing van buitengevels en dakranden.

Tabel 1: mogelijk op de **hoofdlocatie** te verwachten, beschermde soorten

1	2	3	4	5	6	7	8
Beschermde soorten	GT 2011	gedrags Indicatie	eerder aangetr.	verst. kans	HR Bijl.IV	RL	art. 75 AMvB Ff-wet bij 'dwingende reden van groot openbaar belang'
VAATPLANTEN							
Klein glaskruid	Ja	-	-	A	-	Nee	tabel 2 vrijstelling Gedragscode
MOSSEN	<i>niet van toepassing, geen geschikte habitat aanwezig</i>						
GRONDGEBONDEN ZOOGDIEREN	<i>niet van toepassing, geen geschikte habitat aanwezig</i>						
VLEERMUIZEN	<i>niet van toepassing, geen toetsingsplichtig gebruik aangetroffen</i>						
BROEDVOGELS							
in bomen, struiken, in/op gebouwen	Ja	V, L	Uu 2002	A	-	-	broedverstoring verboden
JAARROND BESCHERMDE NESTEN							
Gierzwaluw (categorie 2, meerdere)	Ja	V, L	Uu 2002	A	Nee	Nee	verstoring nest vereist ontheffing
Zwarte roodstaart (categorie 5)	Ja	V, L	Uu 2002	A	Nee	Nee	ontheffing afhankelijk van situatie
REPTIELEN, AMFIBIEËN, VISSSEN	<i>niet van toepassing, geen geschikte habitat aanwezig</i>						
INSECTEN	<i>niet van toepassing, geen geschikte habitat aanwezig</i>						
OVERIGE ONGEWERVELDEN	<i>niet van toepassing, geen geschikte habitat aanwezig</i>						
VERKLARING bij tabel 1							
Kolom 2 op terrein aangetroffen bij veldinventarisatie door GroenTeam in 2011 n.v.t. = geen nader onderzoek uitgevoerd							
Kolom 3 gedragsindicatie: de functie die voor de betreffende soort <i>mogelijk</i> in het geding is; V = voortplantingsgebied PV = paarverblijf F = (vaste) foerageerlocatie L = leefgebied Vvl = vaste vliegrouete IW = incidentele waarneming							
Kolom 4 eerder aantreffen, gegevens van derden Uu = in betreffende uurhok (5 x 5 km, verspreidingsgegevens)							
Kolom 5 A = verstoringkans aanzienlijk B = verstoring kansrijk C = gezien de situatie slechts zeer geringe kans op verstoring D = gezien de situatie géén kans op significante verstoring							
Kolom 6 opgenomen in Bijlage IV van de Habitatrictlijn							
Kolom 7 staat op vigerende Rode Lijst (LNV 2004);							
Kolom 8 beginsel m.b.t. regelgeving volgens art. 75 AMvB van de Flora- en faunawet, waaronder 'zorgplicht' (LNV 2005);							

5 TOETSING AAN REGELGEVING

5.1 Uitgangspunten voor toetsing aan de Ff-wet

Algemeen

Toetsing aan betrekking tot regelgeving betreffende gebiedsbescherming is niet nodig gebleken (zie § 2.1).

Het literatuuronderzoek, de beoordeling van de potentiële natuurschade door de ingrepen, de biotoop- en habitatbeoordeling en de aanvullende veldinventarisaties zijn in samenhang beoordeeld met betrekking tot de aspecten welke relevant zijn in het kader van de Ff-wet. Op basis hiervan is vastgesteld welke beschermde soorten er op de werklocatie kunnen worden verwacht, voor welke soorten nadere veldinventarisatie vereist is en welke soorten vervolgens zijn aangetroffen (tabel 1 vorige bladzijde).

Juridisch zwaarder beschermde soorten

Met betrekking tot eventuele natuurschade wordt uitgegaan van de specifieke werkzaamheden waarvoor dit onderzoek is verricht: sloop-, kap-, graaf-, bouw- en inrichtingswerkzaamheden.

Er wordt vooral ingezoomd op de soorten van tabel 2 en 3 AMvB zoals deze van belang zijn in het kader van de regelgeving van de Flora- en faunawet en in zoverre deze door de voorgenomen werkzaamheden natuurschade kunnen ondervinden.

Bedreigingen

Door de fysieke aard van de werkzaamheden kunnen de meer mobiele soorten zoals de meeste zoogdieren en vogels zichzelf (buiten de voortplantingstijd) afdoende vrijwaren voor dit soort bedreiging door de onrustplek te ontvluchten.

Echter beschermde vaste verblijfplaatsen (zoals jaarrond beschermde nesten) en broedende vogels zijn zeer gevoelig voor verstoring terwijl de soorten ook zeer gevoelig zijn voor bedreiging van de verblijfplaatsen.

Bovendien worden met de werkzaamheden beschermde planten bedreigd.

Potentiële natuurschade aan Klein glaskruid

De plant komt voor op vochtige tot droge, kalk- en voedselrijke muren, langs gevelmuren (veelal oost-oriëntatie) en soms ook onder heggen (Wikipedia 2007). Natuurschade ontstaat omdat met sloop de groeiplaatsen worden vernietigd.

Potentiële natuurschade aan broedvogels met jaarrond beschermde nesten

Met de sloop van de bebouwing dreigen jaarrond beschermde nesten te worden vernietigd.

Potentiële natuurschade aan overige broedvogels

Binnen het plangebied zijn aan/op bebouwing, in tuintjes en in bomen, ook beperkt *algemene broedvogels* te verwachten die kunnen worden verstoord bij sloop en/of kap. Broedende vogels kunnen in hun broedactiviteit worden verstoord door werkactiviteiten met overmatige geluiden en beweging op korte afstand. De verstoring ontstaat voor die soorten slechts tijdens het proces van territoriumvestigen en broeden: nadat de jongen zijn uitgevlogen wordt volgens de wet geacht dat er géén verstoring meer plaatsvindt.

Wanneer potentieel verstorende activiteiten een aanvang hebben genomen vóórdát het proces van territoriumvestigen en broeden is aangebroken waardoor vogels met hun broedactiviteiten de locatie zullen mijden, wordt dat *niét* als 'verstoring' aangemerkt. Dit kan worden beschouwd als 'preventieve maatregel' om verstoring te voorkomen.

5.2 Toetsing natuurschade: consequenties van bevindingen

Er is sprake van een 'ruimtelijke ingreep', het wettelijke belang 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting' en toepassing van een 'gedragscode': dit vormt het uitgangspunt voor de toetsing.

Uit de vorige paragraaf blijkt dat met de ingreep dreigende natuurschade zal ontstaan met betrekking tot:

- beschermde soorten van tabel 1 AMvB (art. 2 Ff-wet/ zorgplicht);
- Kleine glaskruid (tabel 2 AMvB);
- algemene broedvogels (uitzonderingspositie, zie Bijlage 1/ blz.37);
- vogels met jaarrond beschermde nesten (zie eveneens Bijlage 1/ blz.37);

Toetsing aan de (externe werking van de) Nb-wet of aan de EHS zijn niet van toepassing.

De vastgestelde aanwezigheid van gierzwaluwnesten kan een aanzienlijke belemmering vormen voor de uitvoering van plannen.

5.2.1 Beschermde soorten van tabel 1 AMvB en onbeschermde soorten

In beginsel geldt voor al deze soorten de wettelijke zorgplicht, óók voor onbeschermde soorten.

Om natuurschade aan deze soorten zoveel mogelijk te voorkomen dienen de werkperiode, en de wijze van werken en de daarbij te hanteren preventie aantoonbaar zoveel als mogelijk te worden aangepast (zie Advies mitigerende maatregelen § 5.3 v.a.blz.28). Hiervoor is géén toetsingsprocedure c.q. ontheffing vereist: dit valt onder de eigen verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer.

5.2.2 Tabel 2 AMvB – Klein glaskruid

Gunstige staat van instandhouding Klein glaskruid

De soort is, mede vanwege de kwetsbare groeiplaatsfactoren, zeldzaam in het Urbaan district en zeer zeldzaam in het Fluviatiele district. Klein glaskruid heeft een moeilijke toekomst omdat nieuw metselwerk niet meer wordt uitgevoerd met de kalkrijke mortel zoals voorheen, waardoor er vrijwel geen nieuwe groeiplaatsen ontstaan: dit vormt mede de kwetsbaarheid van de soort voor 'natuurschade'. Daarmee is met het verdwijnen van iedere groeiplaats, steeds de gunstige staat van instandhouding in het geding omdat er weinig alternatieven zijn.

Consequenties met toepassing van Gedragscode

In beginsel vergt deze soort een aanvraag van ontheffing, doch onder regiem van de Gedragscode geldt een vrijstelling onder voorwaarde dat zodanige mitigerende maatregelen in acht worden genomen dat de natuurschade wordt voorkomen.

Daarbij gelden onder meer de volgende verplichtingen (zie Arcadis 2006):

- * De vrijstelling voor soorten van tabel 2 AMvB is slechts geldig als de Gedragscode afdoende is geborgd in de verantwoordelijke organisatie (Hoofdstuk 6 van de Gedragscode).
- * Vrijstelling voor soorten van tabel 2 op basis van Gedragscode vereist:
 - het voorkomen van schade aan door de wet beschermde soorten (§ 5.3 van de Gedragscode);
 - het opstellen van een ecologisch werkprotocol (§ 6.6 van de Gedragscode);
 - het inbouwen van de zorgplicht in de werkwijze (§ 3.1 van de Gedragscode);
 - het nemen van passende maatregelen om de betreffende soorten te beschermen (§ 3.2 van de Gedragscode).

Voor *Klein glaskruid* is in dit kader Protocol 7.3.6 uit de Gedragscode van toepassing (zie § 5.3 blz.30 'mitigerende maatregelen Klein glaskruid').

5.2.3 Tabel 2/3 AMvB - Broedvogels

Algemeen

Alhoewel opgenomen in tabel 2 AMvB, worden broedvogels sinds 2009 gelijkgesteld met de soorten uit tabel 3 AMvB (DR 2009). Hiervoor is een uitgebreide toets van toepassing (zie Bijlage 1/ blz.38).

Voor broedende vogels is bij ruimtelijke ingrepen uitsluitend ontheffing mogelijk indien één van de volgende belangen kan worden onderbouwd:

- Bescherming van flora en fauna (belang b);
- Veiligheid van het luchtverkeer (belang c);
- Volksgezondheid of openbare veiligheid (belang d, zie ook Bijlage1/ blz.37).

In de praktijk betekent dit vrijwel altijd dat voor alle nesten met broedende vogels tijdens de broedperiode een strikt beschermingsregiem geldt (zie uitwerking mitigerende maatregelen).

Bij broedvogels is echter bovendien onderscheid gemaakt in:

- a) nesten die niet het hele jaar door zijn beschermd;
- b) nesten die het jaar rond beschermd zijn (vogelcategorieën 1 t/m 4);
- c) nesten die in sommige situaties het jaar rond zijn beschermd (vogelcategorie 5).

Jaarrond beschermde nesten categorie 1 t/m 5

Het voor de voorgenomen ingreep van toepassing zijnde wettelijk belang betreft 'ruimtelijke inrichting of ontwikkeling' (belang j, zie DR 2009).

Voor Gierzwaluw als soort van categorie 2 kan onder dit belang *in beginsel géén ontheffing* worden verkregen, ook niet *buiten* het broedseizoen. Natuurschade door de ingreep, bijvoorbeeld door het vernietigen van de vaste nestplaats, *dient dus te worden voorkómen*.

Voor Zwarte roodstaart als soort van categorie 5 geldt datzelfde onder specifieke omstandigheden, echter indien de lokale gunstige staat van instandhouding gewaarborgd blijft zijn de nesten van deze groep buiten de broedtijd niet beschermd (zie 'Gunstige staat van instandhouding').

Gunstige staat van instandhouding

Gierzwaluw

Dit is in stedelijke gebieden (thans nog) een dusdanig algemeen voorkomende broedvogel dat de gunstige staat van instandhouding niet in gevaar lijkt. Echter de grootste bedreiging voor de soort is toenemend gebrek aan nestelgelegenheid.

De soort vergt aan bebouwing een ondiepe kom met een open aanvliegeroute, zoals holten onder dakpannen (o.a. Hoogestein 2009; Bijlsma 2001). Door moderne bouwtechnieken zijn holten onder dakpannen echter niet meer beschikbaar terwijl andere oude gebouwen met andersoortige holtes zoals kerktorens en ruïnes, verdwijnen. Daarmee dreigt de gunstige staat van instandhouding voor de nabije toekomst in groot gevaar te komen, mits voldoende alternatieven worden aangeboden (zoals kunstnesten en geschikte in gebouwen geïntegreerde holten).

Zwarte roodstaart

Alhoewel deze soort vaak terugkeert naar de plaats (of de directe omgeving daarvan) waar deze het jaar daarvoor heeft gebroed, beschikt deze over voldoende flexibiliteit om zich in de omgeving van de oude broedplaats op een andere plaats te vestigen.

De soort vergt geschikte holten in gebouwen welke met moderne bouwtechnieken in woongebieden afnemen. Zwarte roodstaart wordt ook vooral broedend aangetroffen in oude gebouwen, op bedrijventerreinen, havencomplexen, rangeerterreinen, industriegebieden en oudere woonwijken (o.a. Hoogestein 2009; Bijlsma 2001).

In de binnenstad van 's Gravenzande zijn nog relatief veel oude gebouwen en oude daken aanwezig zodat ook voldoende geschikte nestelgelegenheid wordt gewaarborgd. Onder die omstandigheden is de gunstige staat van instandhouding niét in het geding zodat het aangetroffen nest buiten het broedseizoen ook niet beschermd behoeft te worden (zie § 5.4 mitigerende maatregelen broedende vogels).

Broedvogels zonder vaste nestelplaats

Broedende vogels zonder vaste nestelplaats zijn, bij afdoende beschikbaarheid van een geschikte habitat, over het algemeen zodanig flexibel dat de gunstige staat van instandhouding geheel niet in het geding komt en nesten buiten het broedseizoen ook niet beschermd behoeven te worden (zie § 5.4 mitigerende maatregelen broedende vogels).

Plansituatie Gierzwaluw

In het plangebied dreigen met de uitvoering van de voorgenomen ingreep een aantal nesten van Gierzwaluw verloren te gaan. Dit betreft een soort van categorie 2 (DR 2009) waarvan de nesten het jaarrond strikt beschermd zijn: *er dienen dus maatregelen te worden genomen om dit te voorkomen.*

Wettelijk belang en belemmering

De ontwikkeling zoals thans voorgenomen valt regulier onder het wettelijk belang 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting'. Onder het regiem van dat wettelijke belang wordt voor het gebruik door Gierzwaluw als vogelsoort van categorie 2 géén ontheffing verleend zodat er volgens de Flora wet geen enkele ingreep mag worden uitgevoerd die het ecologisch functioneren van de aangetroffen gierzwaluwnesten zou verstoren of teniet doen (Staatsblad 2004/501; DR 2009). *Daarmee vormt dit een zekere belemmering voor de voorgenomen ontwikkeling.*

Ontheffing voor deze groep uit de habitatrichtlijn is uitsluitend te verkrijgen indien de ingreep aanspraak zou kunnen maken op een belangenkwalificatie uit de Vogelrichtlijn als:

- Bescherming van flora en fauna (b): *de letter verwijst naar de corresponderende letter bij art. 2 van het Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten*);
- Veiligheid van het luchtverkeer (c);
- Volksgezondheid of openbare veiligheid (d).

Echter deze lijken hier geheel niet aan de orde te kunnen zijn.

Consequenties Gierzwaluw

Om het deel van de voorgenomen ingreep te kunnen realiseren waarmee de jaarrond beschermde nesten in het geding zijn, staat de volgende vraag centraal:

- * *kunnen maatregelen worden genomen om de functionaliteit van de jaarrond beschermde nestelplaats(en) te garanderen ? (zie ook Bijlage 5 blz.45)*

Zo nodig moet in een andere bevredigende oplossing worden voorzien om de ecologische functionaliteit te kunnen garanderen, waarbij moet worden aangegeven:

- * *met welke middelen, onder welke condities en in welk tijdsplan.*

Dit wordt nader uitgewerkt in § 5.3 'Advies mitigerende maatregelen' (v.a. blz.28)

Het 'ecologisch functioneren' vormt in dit geval het centrale toetsingskader: dat mag volgens de toegepaste criteria 'op geen enkele moment' worden verstoord.

Dit biedt wél ruimte om, vóórdat de door gierzwaluwen gebruikte bebouwing worden gesloopt, een zodanig vervangende verblijfsruimte te creëren dat deze ook voldoet voor dezelfde functies. Dit vergt een zeer nabijgelegen, geschikte plaats en oriëntatie. Eventueel is dit te integreren in te realiseren nieuwbouw of door het in de directe omgeving aanbrengen van gierzwaluwnestkasten.

Toetsingsprocedure

Om te toetsen in hoeverre voorgenomen maatregelen daadwerkelijk volstaan om aan de strikte beschermingscriteria te voldoen, is dezelfde toetsingsprocedure gewenst als voor aanvraag van een ontheffing. Doel is om als 'positieve afwijzing' bevestiging te verkrijgen dat de voorgestelde aanpak volgens de regelgeving volstaat waarbij toestemming wordt verkregen om onder de aangegeven condities het planvoornemen te mogen uitvoeren.

Handhaving en sancties

Handhaving is van toepassing op (zie ook blz.4):

- de wettelijke onderzoeksverplichting;
- de wettelijke zorgplicht;
- toepassing van eventuele ontheffingsvoorwaarden;
- het eventuele werken volgens een Gedragscode.

De initiatiefnemer, de uitvoerder en/of de gebruiker van de Gedragscode dienen tot genoegen van een handhaver aan te tonen dat hij handelt volgens de Flora- en faunawet en indien van toepassing, conform de goedgekeurde Gedragscode met in het verlengde het werkprotocol en/of de verkregen ontheffing.

De handhavende organisatie van het Ministerie van EL&I is de Algemene Inspectie Dienst (A.I.D.) doch controle kan ook worden uitgevoerd door andere wetshandhavers in het kader van de natuurwetgeving (zoals bijvoorbeeld een opsporingsbevoegde boswachter of jachtopziener).

Controle door de A.I.D. kan plaatsvinden op basis van steekproeven en ook op basis van melding van onzorgvuldigheden door particulieren.

Bij controle vormen de Natuurtoets, de beoordeling naar aanleiding van de toetsingsprocedure, de eventuele ecologische verslaglegging van genomen maatregelen en bij toepassing van de Gedragscode het werkprotocol, de bewijslast dat aan de wetgeving is voldaan.

Sancties: indien bij controle op de werkzaamheden de genomen voorzorgen niet afdoende worden geacht kan door de controlerende ambtenaar een boete worden opgelegd (in het kader van een 'economisch delict') en kan het werk worden stilgelegd totdat wél afdoende onderzoek is verricht of afdoende maatregelen (kunnen) worden genomen.

5.3 Advies mitigerende en compenserende maatregelen

Betekenis en doel mitigerende maatregelen

Mitigerende maatregelen omvatten het zodanig aanpassen van een (plan voor een) ingreep of uitvoeringswijze dat de negatieve effecten op de natuur ('natuurschade') worden voorkomen dan wel tot een minimum worden beperkt. Daartoe behoren tevens aanvullende, preventieve maatregelen en uitvoeringsvoorwaarden (zoals het rekening houden met voortplantingsperioden, een aangepaste wijze van werken en dergelijke, zie hieronder).

Het specifiekere doel van mitigerende maatregelen omvat bij het onderhavige project:

- * Het *strikt* voorkomen van natuurschade aan broedende vogels als groep met een uitzonderingspositie.
- * Het *strikt* voorkomen van natuurschade aan een kraamkolonie, paarplaatsen en een winterverblijf van Gewone dwergvleermuis.
- * In het kader van de wettelijke zorgplicht het *zovéél als redelijkerwijs mogelijk* voorkomen van natuurschade aan vrijgestelde soorten.

De voorgestelde maatregelen zijn zoveel mogelijk afgestemd op hetgeen de beoordelende instantie, het Ministerie van LNV, vereist dan wel regulier als voorwaarde bij het toekennen van een ontheffing, voorschrijft (zie ook DLG 2006 en DR 2009).

Algemene mitigerende maatregelen

Het valt onder de eigen verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer om de algemene zorgplicht uit art.2 in acht te nemen.

Bij toepassing van de Gedragscode geldt de verplichting de zorgplicht in te bouwen in de werkwijze en dat ook op te nemen in het werkprotocol.

Deze maatregelen zijn algemeen geldend voor de meeste soortgroepen en soorten.

1. Kwetsbare perioden

De voortplantingstijd als meest kwetsbare periode voor alle diersoorten dient bij dreigende natuurschade te worden ontzien. De voortplantingstijd valt voor de meeste diersoorten min of meer samen (zie verder onder de specifieke mitigerende maatregelen voor de verschillende soortgroepen).

2. Voorwaarden bij start van werkzaamheden

De werkzaamheden dienen op een zodanige wijze te worden gestart dat de op de werkplek *aanwezige dieren bij verstoring kunnen ontvluchten* en dat bij het verdere verloop van werkzaamheden dieren niet 'opgesloten' raken doch vluchtruimte behouden.

3. Opsluiting voorkomen

Voorts dienen werkzaamheden zodanig te worden uitgevoerd dat bij het verdere verloop dieren niet 'opgesloten' raken, bijvoorbeeld in een afgesloten situatie zoals amfibieën in een bouwput.

4. Zorg voor alle aan te treffen dieren

Wanneer tijdens de werkzaamheden individuele dieren worden aangetroffen worden deze voorzichtig opgepakt en op een voor de soort geschikte en veilige plek in de omgeving weer weggezet.

5. Conclusies in relatie tot inventarisaties

Ook bij veldinventarisaties kunnen soms aspecten worden 'gemist': *absolute* uitsluiting dat een bepaalde soort voor zou komen is veelal *niet* mogelijk (zie Bijlage 2/ blz.51).

Mocht derhalve tijdens de werkzaamheden alsnog een soort en/of vaste verblijfplaats van tabel 2 of 3 AMvB worden aangetroffen, dient daar onmiddellijk een terzake kundige bij te worden betrokken om te beoordelen hoe op dat moment moet worden gehandeld.

Specifieke mitigerende maatregelen

Mitigerende maatregelen broedende vogels zónder jaarrond beschermde nesten

Broedende vogels vallen tijdens broedactiviteiten onder een strikt beschermingsregiem. In de onderhavige projectsituatie kunnen broedende vogels worden aangetroffen in struiken en bomen en aan gebouwen. Aanwezigheid van broedende vogels kan daarbij visueel soms nauwelijks worden vastgesteld.

Bedreigende werkzaamheden en broedseizoen:

Werkzaamheden waarmee broedende vogels en hun in gebruik zijnde nesten kunnen worden bedreigd of verstoord dienen binnen de verstoringzone achterwege te blijven zolang de broedende vogels daar aanwezig (kunnen) zijn.

In het algemeen loopt de broedperiode van ca. begin maart tot half juli.

Men moet daarbij voor het onderhavige project denken aan sloopwerkzaamheden en het verwijderen van bomen en struiken vanwege daarin broedende vogels, en aan grond- en bouwwerkzaamheden in de directe omgeving van broedende vogels.

Preventie en continuïteit tijdens de werkzaamheden

Indien werkzaamheden dóórlopen tot in de broedperiode vergt dat preventief mitigerende maatregelen om verstoring van broedgevallen te voorkomen, dan wel start van de werkzaamheden uiterlijk eind februari en vervolgens het uitvoeren van de werkzaamheden in doorlopende continuïteit zodat daarmee preventief het nestelen van vogels wordt voorkomen. *Voor preventieve maatregelen om broedgevallen te voorkomen kunt u informatie inwinnen bij uw ecologisch adviseur.*

Indien het onoverkomelijk blijkt om pas tijdens het broedseizoen te starten met verstorende werkzaamheden dient daartoe eerst advies van een vogelkundige te worden ingeroepen met wie kan worden bepaald welke preventieve maatregelen dan alsnog nodig zijn, bijvoorbeeld terreindelen met rust laten, een afscherming plaatsen e.d.

Tijdelijk onderbreken werkzaamheden en herstart:

Indien tussen 1 maart en half juli een rustperiode in de werkzaamheden onvermijdelijk is (bijv. vakanties) dient bij hervatting van de werkzaamheden een terzake kundige met een ochtendcontrole vast te stellen of er broedende vogels aanwezig zijn, in welk geval

mitigerende maatregelen nodig zijn zoals afschermen van de broedsituatie totdat de jongen zijn uitgevlogen (wat een aantal weken belemmering met zich meebrengt).

Mitigerende en compenserende maatregelen m.b.t. Gierzwaluw

Bij sloop van gebouwen dient de ecologische functionaliteit van aanwezige gierzwaluw-nesten strikt te worden behouden. Dat vergt voor aanwezige nesten in te slopen gebouwen, een 'andere bevredigende oplossing' (zie ook DR 2009).

De ervaring leert dat '*garantie van de ecologische functionaliteit van de nestelplaats*' ook op een bevredigende manier kan worden bereikt door het realiseren van alternatieve nestelgelegenheden in de directe omgeving van het te verstoren nest.

Men moet daarbij denken aan:

- a) realisatie van een ruimschoots aanbod van aantrekkelijke vervangende nestelgelegenheid in de nieuwbouw;
- b-1) fasering van sloop en bouw, zodat éérs vervangende nestelgelegenheid kan worden gerealiseerd zónder een broedseizoen 'over te slaan';
- b-2) eventuele overbruggende, vervangende nestelgelegenheid onder strikte locatie- en situeringscondities.

Een dergelijke 'andere bevredigende oplossing' vergt toetsing bij het bevoegde gezag.

Bij de toetsingsprocedure moet precies worden aangegeven:

- op welke wijze, in welke vorm en op welke locatie en met welke situering en oriëntatie vervangend aanbod van nestelgelegenheid wordt geïntegreerd in de nieuwbouw;
- waarom eventuele fasering van sloop en bouw om éérs nieuwbouw met vervangende nestelgelegenheid te kunnen realiseren, wellicht niet haalbaar is;
- op welke wijze, in welke vorm en op welke locatie en met welke situering en oriëntatie een eventueel overbruggend aanbod van nestelgelegenheid wordt gerealiseerd;
- welk tijdsplan met betrekking tot de voorgenomen werkzaamheden.

Met betrekking tot het tijdsplan dient met maatregelen het broedseizoen strikt te worden ontzien en dient alternatieve nestelgelegenheid te zijn gerealiseerd ruim vóór terugkeer van de zwaluwen uit het zuiden, dus vóór mei.

Andere juridisch zwaarder beschermde soorten

Deze zijn niét aangetroffen.

Mitigerende maatregelen Klein glaskruid

Voor Klein glaskruid is in dit kader Protocol 7.3.6 uit de Gedragscode van toepassing:

- * wanneer vernietiging van groeiplaatsen onvermijdelijk is dan worden beschermde planten buiten de bloeitijd met een deel van de muur of kade verplaatst en naderhand in de omgeving of elders in een geschikte biotoop teruggeplaatst;
- * in de plannen dient een geschikte vervangende groeiplaats te worden geïntegreerd;
- * de verplanting dient te worden verricht door een ter zake kundige met betrekking tot planten in relatie tot hun groeiplaatsen.

6 CONCLUSIES VOOR DE UITVOERING

In dit hoofdstuk zijn de meest essentiële conclusies zoals die van belang zijn met betrekking tot eventuele uitvoering van ingrepen, samengevat.

1. Gebiedsbescherming

Buiten de Flora- en faunawet is er géén andere vigerende regelgeving van toepassing (zie blz.8).

2. Te verwachten planten en dieren

Behalve onbeschermd en beschermd soorten van tabel 1 AMvB, zijn in het werkgebied als juridisch zwaarder beschermde soorten broedvogels, Gierzwaluw met jaarrond beschermde nesten en Klein glaskruid aanwezig (zie tabel 1 blz.22).

3. Handhavingsregiem

a) De ingreep betreft een 'ruimtelijke ingreep' en valt onder het wettelijk belang: 'Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting'.

b) De initiatiefnemer heeft zich voorts gecommitteerd aan de 'Gedragscode flora- en faunawet voor de bouw- en ontwikkelsector' (Arcadis 2006): hiermee verplicht de initiatiefnemer zich tot het voor de uitvoering opstellen van een ecologisch werkprotocol en heeft hij ook verantwoording voor (het toezicht op) een juiste naleving van dit werkprotocol.

4. Geldende wettelijke regelingen en consequenties

a) Klein glaskruid: op grond van de Gedragscode geldt voor soorten van tabel 2 AMvB een vrijstelling. Voor deze plant dient in het werkprotocol te worden opgenomen hoe een geschikte vervangende groeiplaats en verplaatsing van de planten zal plaatsvinden (zie § 5.2.2 blz.24 en mitigerende maatregelen).

b) Vogels: de vrijstelling in de Gedragscode is sinds 2009 voor vogels niet meer geldig voor ruimtelijke ingrepen. Deze soorten zijn thans gelijkgesteld met soorten uit tabel 3 AMvB (DR 2009). Dit heeft de volgende consequenties:

- sloop van bebouwing met gierzwaluwnesten (zie blz.21) hiervoor dient voorafgaand toestemming van De Minister te worden verkregen. Voorts dienen ook voorafgaand aan sloop vervangende, duurzame voorzieningen te zijn gerealiseerd en de juiste mitigerende maatregelen te zijn uitgevoerd: ook deze vergen vooraf de vereiste toestemming.
- Broedende vogels zijn tijdens het broeden strikt beschermd (zie Bijlage 1/ blz.37). Bij werkzaamheden in de broedtijd vergen deze controle op aanwezigheid en preventieve maatregelen (zie blz.29).

c) Zorgplicht: deze is voor alle dieren van kracht (zie § 5.3 v.a. blz.28), óók voor de soorten van tabel 1 AMvB die vallen onder de algemene vrijstelling.

5. Toetsing aan bevoegd gezag/ aanvraag ontheffing

Die is uitsluitend nodig voor de jaarrond beschermde nesten van Gierzwaluw.

Daartoe dienen maatregelen te worden uitgewerkt en bij het bevoegde gezag ter beoordeling te worden aangeboden (zie mitigerende maatregelen).

De voor te stellen maatregelen vergen vooraf:

- overleg met de projectleider over het plantraject en voorwaarden;
- overleg met de architect/ bouwkundige over te integreren nestelplaatsen .

De toetsingsprocedure vergt vervolgens het opstellen van een aanvraagnota met uitgewerkte voorstellen welke samen met een ingevuld aanvraagformulier wordt ingediend.

6. Voorwaarden Ff-wet m.b.t. andere dieren (bij sloop en bouw):

Voor soorten van tabel 1 AMvB is een vrijstelling van kracht. Met het toepassen van de mitigerende maatregelen kan het grootste deel van de natuurschade aan niet-ontheffingsplichtige soorten worden voorkómen waarmee de *wettelijke zorgplicht* zo optimaal mogelijk wordt ingelost (zie § 5.3 v.a. blz.28).

7. Procedure en consequenties m.b.t. planning

* Een toetsingsprocedure neemt in ieder geval 4 maanden in beslag.

* Uitvoering van de onderdelen welke aan toetsing onderhevig zijn kan pas plaatsvinden nadat de toetsingsprocedure is afgerond met een goedkeuring (c.q. positieve afwijzing)

Bij uitvoering van het gehele project moet in de werkplanning rekening worden gehouden met de broedtijd van vogels (*broedseizoen van ca. 1 maart tot half juli*).

Indien sloop- of bouwactiviteiten tijdens het broedseizoen worden *gestart* dient men er zich middels een ter zake kundige van te vergewissen dat er in de directe omgeving géén broedende vogels kunnen worden verstoord.

8. Uitvoeringscondities (m.b.t. sloop en bouw)

a) Er moet een uitgewerkt ecologisch werkprotocol beschikbaar zijn (zie punt 3b).

b) Alle bij de werkzaamheden betrokkenen dienen op de hoogte te zijn van de mitigerende maatregelen, voorwaarden en de voorgeschreven werkwijzen.

c) Vanaf het moment dat werkzaamheden starten dienen de Natuurtoets, de vereiste ontheffing dan wel toestemming, het vereiste ecologisch werkprotocol en een verslag met betrekking tot de vereiste preventieve maatregelen, te allen tijde op het werk beschikbaar te zijn voor controle door een daartoe bevoegde ambtenaar (zie blz.27 'Handhaving en sancties').

9. Sancties (m.b.t. sloop en bouw)

Indien deze voorwaarden niet volledig in acht worden genomen kan bij mogelijke controle het werk worden stilgelegd totdat hierin wél is voorzien (zie blz.27-28). Controle kan ook plaatsvinden op basis van melding van particulieren en kan worden uitgevoerd door de A.I.D. of andere wetshandhaver in het kader van de natuurwetgeving.

Overtreding van de regelgeving wordt aangemerkt als een 'economisch delict'.

10. Risico-afweging

Jaarrond beschermde nesten van Gierzwaluw vallen onder de strengst mogelijke bescherming. Onder het belang '*ruimtelijke ontwikkeling en inrichting*' wordt ook géén ontheffing voor sloop van gebouwen met dergelijke verblijfplaatsen verleend: sloop is alleen mogelijk onder voorwaarden dat kan worden gegarandeerd dat de ecologische effectiviteit van een verblijfplaats op geen enkel moment minder wordt dan in de beginsituatie.

Dit kan vergaande consequenties hebben voor de planning van sloop en bouw, waaronder wellicht een fasering van sloop en bouw, dan wel moet het bevoegde gezag accoord gaan met overbruggingsmaatregelen (zie mitigerende maatregelen blz.30).

BIJLAGE 1 - RELEVANTE ASPECTEN VAN DE REGELGEVING

B 1.1 Inleiding

Wetgeving

De regelgeving met betrekking tot natuur kent twee typen bescherming: 'soortbescherming' en 'gebiedsbescherming'.

De Flora- en faunawet (Ff-wet) is geheel gericht op soortbescherming, dat wil zeggen bescherming van afzonderlijke soorten planten en dieren.

Bovendien is deze wet gericht op de intrinsieke waarde van het dier, wat onder meer wil zeggen dat de bescherming eveneens is gericht op elk individueel dier.

Gebiedsbescherming is vastgelegd in de Natuurbeschermingswet (Nb-wet 1998).

Dit is gericht op specifieke aspecten van specifiek aangewezen gebieden, zoals speciale beschermingszones in het kader van de Vogel- of Habitatrichtlijn (resp. REG 1979 en REG 1992/1997). De gebiedsbescherming staat *náást* de Ff-wet: de regels van wetten sluiten elkaar dus niet uit doch vullen elkaar aan (zie ook wetgeving blz.41).

Provinciaal natuurbeleid

Daarnaast hebben ook provinciale besturen een 'eigen' natuurbeleid, in aanvulling op de wetgeving. Daarin wordt in sommige provincies ook een onderscheid gemaakt in gebieds- en soortbescherming: de gebiedsbescherming wordt geregeld via het Streekplan terwijl de soortbescherming via andere wegen in de ruimtelijke ordening kan worden geregeld (zie ook provinciebeleid blz.41).

B 1.2 Verbodsbepalingen Flora- en faunawet

Met betrekking tot aanwezige en te verwachten, door de Flora- en faunawet beschermde soorten in het projectgebied gelden de volgende algemene verbodsbepalingen:

Artikel 8 Ff-wet

Het is verboden planten, behorende tot een beschermde inheemse plantensoort, te vernielen, te beschadigen, te ontwortelen of op enigerlei andere wijze van hun groeiplaats te verwijderen.

Artikel 9 Ff-wet

Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te doden, te verwonden, te vangen, te bemachtigen of met het oog daarop op te sporen.

N.B.1 hieronder valt ook het 'per ongeluk' doden zonder afdoende voorzorgen te hebben genomen;

N.B.2 het uit beschermingsoverwegingen preventief wegvangen en verplaatsen van dieren en ontwikkelingsstadia daarvan dient te geschieden door een 'ter zake kundige' (zie lijst gebruikte termen). Onder bepaalde condities is daarvoor géén extra projectonthefing (meer) nodig. Dit geldt níét voor het wegvangen en verplaatsen van vleermuizen, muizen en vogels: dat is uitdrukkelijk verboden, hiervoor wordt ook géén ontheffing verstrekt.

Voor het vangen van dieren vanwege onderzoek geldt een aparte regeling.

Artikel 10 Ff-wet

Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, opzettelijk te verontrusten.

N.B. hiermee wordt bedoeld het verontrusten met de intentie de soort te verstoren zonder maatregelen om het verontrusten te voorkomen, dan wel het bouwrijpmaken van een terrein juist op het moment dat vogels zich er aan het vestigen zijn om te gaan broeden: dergelijk opzettelijk verontrusten valt niet onder de Gedragscode terwijl hiervoor in het kader van art. 75C ook géén ontheffing wordt verleend.

Artikel 11 Ff-wet

Het is verboden nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren.

N.B. 'Vaste verblijfplaatsen':

Met betrekking tot vleermuizen dienen naast jaarlijks in gebruik zijnde vaste zomer-verblijven (kolonies), paarplaatsen en winterverblijven, ook structureel gebruikte, vaste vlieg- en trekroutes te worden geïnterpreteerd als 'vaste verblijfplaatsen' zoals bedoeld in art. 11 (DLG 2006).

Dit geldt ook voor 'vaste verblijfplaatsen' van andere dieren zoals bijvoorbeeld een vaste voortplantingslocatie van rugstreeppadden, broeihopen van ringslangen e.d.

Artikel 12 Ff-wet

Het is verboden eieren van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te zoeken, te rapen, uit het nest te nemen, te beschadigen of te vernielen.

N.B. Dit betreft, behalve vogels, ook eieren van beschermde amfibieën, reptielen, vissen en insecten. Indien bijvoorbeeld dergelijke eieren van een ontheffingsplichtige soort worden bedreigd vereist dit ook aanvraag van ontheffing (DLG 2006). Met betrekking tot eieren van beschermde diersoorten die niét ontheffingsplichtig zijn, geldt de wettelijke zorgplicht (zie hierna bij artikel 2).

Artikel 13 Ff-wet

Het is verboden:

a. planten . . enz., of dieren dan wel eieren, nesten of . . enz., behorende tot een beschermde . . enz. . . diersoort . . enz. te vervoeren . . enz. of onder zich te hebben.

N.B. bij dit artikel gaat het om het verplaatsen van (eieren, nesten, individuen van) bedreigde dieren, eieren, planten enz. onder afwijkende condities, dus niet vanwege beschermingsmotieven bij uitvoering van werkzaamheden (vgl. artikel 9): hiertoe geldt een aparte regeling.

Artikel 2 Ff-wet - algemene zorgplicht

Naast de hiervoor aangegeven verbodsartikelen geldt in alle situaties een wettelijke zorgplicht. Deze houdt in dat:

'eenieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen ('de ingreep') of zijn nalaten (*mitigerende maatregelen*) nadelige gevolgen voor planten of dieren kunnen worden veroorzaakt, is verplicht dergelijk handelen achterwege te laten voor zover dat in redelijkheid kan worden gevegd, dan wel alle maatregelen te nemen (*mitigerende of preventieve maatregelen*) die redelijkerwijs van hem kunnen worden gevegd teneinde die gevolgen te voorkómen of, voorzover deze (*met maatregelen*) niét kunnen worden voorkomen, deze zoveel mogelijk te beperken of ongedaan te maken'.

N.B. dit betekent dat elke ruimtelijke ingreep natuuronderzoek vergt dat als bewijslast wordt vastgelegd in een rapportage ('Natuurtoets'). Daarin dienen de zeker te

verwachten en de met veldonderzoek aangetroffen soorten planten en dieren te worden getoetst aan de wettelijk regelgeving ('lichte' en 'uitgebreide' toets). Tevens worden hierin de mitigerende en/of preventieve maatregelen aangegeven welke er zorg voor dragen dat er aan de zorgplicht wordt voldaan.

B.1.3 Vrijstelling en ontheffing verbodsartikelen

Strekking vrijstelling en ontheffing

Een 'vrijstelling' is een algemeen geldende uitzondering op een wettelijk verbod (LNV 2005): dit kan een landelijke vrijstelling betreffen of één op basis van een gedragscode. Een vrijstelling vergt géén aanvraagprocedure.

Een 'ontheffing' is een besluit waarbij in een individueel concreet geval een uitzondering op een wettelijk verbod wordt gemaakt. Deze ontheffing dient per individueel project te worden aangevraagd en betreft zowel individuele soorten als vaste verblijfplaatsen (waaronder ook vaste vliegroutes van vleermuizen).

De regelgeving met betrekking tot vrijstelling en ontheffing is nader geregeld in de Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB) met betrekking tot art. 75 C van de Ff-wet (Staatsblad 2004/501; LNV 2005).

In de afweging tussen 'vrijstelling of ontheffing' staan in de van toepassing zijnde criteria enkele cruciale begrippen centraal: 'bestendig', 'zorgvuldig handelen', 'wezenlijke invloed' en 'significant effect', naast soortlijsten met betrekking tot specifieke regelgeving (tabellen 1, 2 en 3 AMvB). Dit is inhoudelijk toegelicht in de Brochure 'Buiten aan het werk' (LNV 2005, zie ook DLG 2006).

Soorttabellen (AMvB art. 75) met betrekking tot vrijstelling en ontheffing

De toepassing van een vrijstelling of ontheffing is nader genuanceerd middels wettelijke 'belangen' en soortlijsten.

De algemene landelijke vrijstelling met betrekking tot beschermde planten en dieren, geldt uitsluitend voor de soorten die zijn opgenomen in tabel 1 AMvB. Voorts is er nog een aanvullende vrijstelling voor soorten die zijn opgenomen in tabel 2 en tabel 3 AMvB indien werkzaamheden kunnen plaatsvinden onder een specifiek opgestelde Gedragscode (zie blz.43).

Wettelijke belangen

Daarnaast is voor ruimtelijke ingrepen, onder nadere condities, een ontheffingsregeling van toepassing op een aantal andere wettelijke belangen te weten:

- Bescherming van flora en fauna
- Veiligheid van het luchtverkeer
- Volksgezondheid of openbare veiligheid
- Dwingende reden van groot openbaar belang met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en voor het milieu wezenlijk gunstige effecten.
- Bestendig beheer en onderhoud (enz.)
- Bestendig gebruik
- Ruimtelijke inrichting of ontwikkeling

Hierin bestaat tevens een nader onderscheid tussen de eerstgenoemde 4 belangen en het laatstgenoemde belang dat méér strikte beperkingen kent (zie ook 'wettelijke belangen en tabel 3 AMvB' blz.38).

Dwingende reden van groot openbaar belang

Waar bij het meer algemeen van toepassing zijnde belang '*ruimtelijke inrichting of ontwikkeling*' bij juridisch zwaarder beschermde soorten striktere beperkingen bestaan (deels het niet kunnen verkrijgen van een ontheffing) kan een 'groot openbaar belang' uitkomst bieden.

Een 'groot openbaar belang' heeft betrekking op activiteiten die van algemeen, breed maatschappelijk belang zijn. Het moet gaan om openbare belangen, dus niet om activiteiten die enkel ten goede komen aan een particulier, aan enkelen of aan een beperkte regio.

Daarnaast moet het openbaar belang 'van groter gewicht' zijn; dat zal in de meeste gevallen alleen zo zijn als het een lange termijn betreft. Oplossingen voor de korte termijn worden niet aangemerkt als 'dwingende reden van groot openbaar belang'. Een financieel goedkopere oplossing, terwijl ook andere oplossingen reëel zijn, is niet voldoende om een dwingende reden van groot openbaar belang aan te nemen.

Voor de onderbouwing van een groot openbaar belang kan men denken aan de van toepassing zijnde onderdelen/bladzijden van door de overheid vastgestelde ruimtelijke plannen die het project betreffen. Een voorbeeld is een structuurvisie.

Hierna wordt naar aanleiding van de verschillende belangen en op basis van de drie onderscheiden soortlijsten (tabellen AMvB art. 75 Ff-wet), de nadere nuancering beschreven waarbij die drie tabellen kort zijn gekenschetst:

Tabel 1 AMvB

In deze tabel is een categorie soorten opgenomen waarvoor een algemene landelijke vrijstelling geldt: dit betreft beschermde soorten die in Nederland algemeen voorkomen. Aan die vrijstelling zijn géén voorwaarden verbonden anders dan de wettelijke zorgplicht (zie vorige bladzijde). Deze soorten vergen een zogenaamde 'lichte toets' welke aantoont dat de werkzaamheden het voortbestaan van de betreffende soorten niet in gevaar brengen (zie ook Beoordelingschema Bijlage 4).

Tabel 2 AMvB

Toetsingscriteria

Deze tweede tabel omvat een lijst met 'overige soorten' (waaronder bijvoorbeeld alle broedvogels en veel beschermde planten). Indien uit die tabel één of meerdere soorten worden aangetroffen welke door de werkzaamheden worden verstoord en/of bedreigd, vergt dat in principe aanvraag van ontheffing met eveneens een 'lichte toets' (zie echter uitzondering broedvogels).

Soorten van tabel 2 die door een projectvoornemen schade ondervinden dienen te worden getoetst aan de landelijke gunstige staat van instandhouding, wat wil zeggen in hoeverre het voortbestaan van de landelijke populatie wellicht afhankelijk is van het voortbestaan van de onderhavig aangetroffen, lokale populatie. Vermelding op de Rode Lijst vormt daartoe een indicatie.

In de ontheffingsaanvraag dient daarbij te worden aangegeven op welke wijze wordt bereikt dat bedreiging van individuen en verstoring zoveel mogelijk wordt voorkomen en in welke mate de functionaliteit van de vaste voortplantings-, rust- en/of verblijfplaats door de activiteiten wordt aangetast, dan wel, op welke wijze die functionaliteit kan worden gegarandeerd (zie Bijlage 5).

Indien wordt uitgegaan van een door de Minister goedgekeurde gedragscode geldt voor deze categorie van tabel 2 AMvB, onafhankelijk van het wettelijk 'belang' waar-

onder de ingreep valt, echter een vrijstelling voor art. 8 t/m 12 van de Ff-wet zodat formeel geen aanvraagprocedure voor ontheffing nodig is (zie verder onder 'Gedragscode' blz.39).

Uitzonderingspositie broedende vogels

Vogels zijn thans gelijkgesteld met tabel 3 (DR 2009) en behoren samen met de soorten van tabel 3 AMvB tot de juridisch zwaarder beschermde soorten.

Er worden 2 goepen onderscheiden:

- algemene broedvogels
- vogels met jaarrond beschermde nesten (zie 'aangepaste lijst', DR 2009).

Voor alle broedende vogels wordt in beginsel *tijdens* het broeden géén ontheffing verleend. Met betrekking tot het broedseizoen is in dat kader in de Flora- en faunawet ook géén standaardbroedperiode aangegeven. Van belang is of een broedgeval aanwezig is, ongeacht de periode. Voor broedende vogels geldt de algemene gedragscode (Vogelbescherming 2004) dat deze, zolang ze broeden, onder géén énkele conditie mogen worden verstoord (zie ook REG 1979). In principe dient dus het broedseizoen met mogelijk verstorende werkzaamheden te worden ontzien, zoals sloop-, bouw-, grond-, bagger-, onderhouds- en/of andere mogelijk verstorende werkzaamheden op korte afstand van nesten.

Vogelsoorten met jaarrond beschermde nesten

Vogels worden in de regelgeving onderscheiden in groepen (DR 2009):

- a) een groep die zich beperkt tot strikt het broeden (algemeen principe);
- b) een groep vogels waarvan de nesten het jaar rond (of jaarlijks opnieuw) worden gebruikt en er in bijzondere gevallen restricties bestaan (categorie 5, DR 2009);
- c) een nader omschreven groep waarvan de nesten het jaar rond strikt beschermd zijn en ook de nesten zelf dus niet mogen worden bedreigd of verwijderd, óók niet buiten het broedseizoen (categorie 1 t/m 4, waaronder bijvoorbeeld Huismus, Gierzwaluw maar ook roofvogels en kolonievogels).

Wettelijke belangen en ontheffing broedvogels en nesten

Er is in de broedperiode voor broedvogels slechts ontheffing mogelijk indien er zwaarwegende maatschappelijke termen aanwezig zijn die ontheffing voor verstoring van broedende vogels nodig maken, wat slechts in *uitzonderlijke situaties van openbare veiligheid* e.d. aan de orde kan zijn.

De nesten van soorten van categorieën 1 t/m 4 zijn het jaar rond beschermd en vergen *te allen tijde, dus jaarrond*, bij potentiële verstoring aanvraag van een ontheffing.

Voor nesten van vogels uit de categorieën 1 t/m 4 kan slechts een ontheffing worden verkregen in het kader van uitsluitend de volgende wettelijke belangen:

- Bescherming van flora en fauna (b): *de letter verwijst naar de corresponderende letter bij art. 2 van het Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten*);
- Veiligheid van het luchtverkeer (c);
- Volksgezondheid of openbare veiligheid (d).

Voor de vogelsoorten uit categorie 5 is ontheffing slechts vereist onder uitzonderlijke omstandigheden (DR 2009).

Tabel 3 AmvB

Toetsingscriteria

Deze tabel omvat een lijst soorten waarvoor strikte bescherming geldt. In alle gevallen vereisen deze soorten een 'uitgebreide toets'. Bij dreigende natuurschade dienen deze soorten *niet alléén* te worden getoetst aan de landelijke gunstige staat van instandhouding (zoals bij tabel 2). Deze dienen óók te worden getoetst aan de locale gunstige staat van instandhouding van de aangetroffen populatie: het gaat er dan om in hoeverre het voortbestaan van de landelijke populatie wellicht afhankelijk is van de lokale populatie. Afgezien van vermelding op de Rode Lijst vergt dit tevens inzicht in het regionale voorkomen van de betreffende soort.

In de ontheffingsaanvraag dient daarbij te worden aangegeven in welke mate de functionaliteit van de vaste voortplantings-, rust- en/of verblijfplaats door de activiteiten wordt aangetast, dan wel, op welke wijze die functionaliteit kan worden gegarandeerd (zie Bijlage 5).

Voorts gelden hierbij nog enkele voorwaarden:

- * er dient te worden onderbouwd dat er voor de betreffende activiteit geheel géén alternatieven zijn, dus bijvoorbeeld of de ingreep niet op een andere, minder schadelijke wijze of op een andere locatie kan plaatsvinden;
- * er dienen onder meer maatregelen te worden genomen om te garanderen schade aan individuen van de soort wordt voorkómen ('zorgvuldig handelen', LNV 2005);
- * het betreffende 'wettelijke belang' waaronder de ingreep valt zowel als vermelding in Bijlage IV van de Europese Habitatrichtlijn en eventuele toepassing van een gedragscode, vormen eveneens toetsingscriteria (zie hieronder).

Wettelijke belangen en tabel 3 AMvB

1. Uitsluitend onder het wettelijke belang 'bestendig beheer en onderhoud' en dan nog uitsluitend bij toepassing van een gedragscode (zie volgende bladzijde), kan voor soorten van tabel 3 AMvB die niét zijn vermeld in de Bijlage IV van de Europese Habitatrichtlijn, gebruik worden gemaakt van de op de gedragscode van toepassing zijnde vrijstelling.

Voor soorten van tabel 3 AMvB die wél zijn vermeld in Bijlage IV van de Europese Habitatrichtlijn (zoals vleermuizen), zie punten 3 en 4.

Zónder toepassing van een gedragscode vergen deze soorten in alle gevallen een toetsing bij het bevoegde gezag volgens de procedure van een ontheffingsaanvraag. Daarbij gelden de volgende criteria:

2. in het kader van het belang 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting' kan uitsluitend voor soorten die niet zijn vermeld in Bijlage IV van de Europese Habitatrichtlijn of in de Vogelrichtlijn, een ontheffing worden verkregen.
3. Onder de belangen 'dringende redenen van groot openbaar belang' (met inbegrip van redenen van sociale, economische aard of met voor het milieu wezenlijk gunstige effecten), van 'volksgezondheid en openbare veiligheid' dan wel 'bescherming van flora en fauna' kan in alle gevallen een ontheffing worden verkregen, mits er nadrukkelijk géén alternatieven voor de ingreep beschikbaar zijn.

N.B. 'groot openbaar belang' heeft betrekking op activiteiten die van algemeen, breed maatschappelijk belang zijn: deze mogen niet enkel ten goede komen aan een particulier, aan enkelen of aan een beperkte regio doch moet daar bovenuit stijgen en 'van groter gewicht' zijn (zie toelichting bij aanvraagformulier ontheffing).

4. Voor soorten die staan vermeld in Bijlage IV van de Europese Habitatrichtlijn (zoals vleermuizen) dan wel in de Vogelrichtlijn, en niét onder de bij punt 3 aangegeven belangen vallen, kan géén ontheffing worden verkregen: er kan in de vorm van een 'positieve afwijzing' slechts 'toestemming' voor de ingreep worden verkregen indien zodanige werkwijze en eventuele maatregelen worden aangegeven dat de ecologische functionaliteit van het gebied voor de soort op geen enkel moment minder wordt dan de beginsituatie: dergelijke wezenlijke natuurschade dient in deze situatie geheel te worden voorkomen.
- Hierbij gelden weer extra voorwaarden, afhankelijk van de condities waaronder de soort is aangetroffen in relatie tot de betekenis voor die betreffende populatie.

Gedragscode

Algemeen

Naast de algemene gedragscode voor broedende vogels zijn er ook verschillende gedragscodes voor specifieke werkzaamheden beschikbaar.

Desalniettemin vergt dat in alle gevallen het in acht nemen van de nadere voorwaarden zoals in de betreffende gedragscode zijn vastgelegd.

Bij het werken onder een gedragscode blijven overigens, net zoals zónder gedragscode, natuuronderzoek en rapportage daarvan eveneens wettelijk verplicht en worden de nadere voorwaarden voor het werken onder de gedragscode, in die gedragscode en een daarop gebaseerd Werkprotocol Flora en Fauna, nader uitgewerkt.

Een gedragscode kan slechts van toepassing worden verklaard indien de betreffende initiatiefnemer zich aantoonbaar daaraan heeft verbonden en de daaraan gekoppelde voorwaarden in acht neemt. De initiatiefnemer blijft daarbij eindverantwoordelijk voor de wijze van uitvoeren.

Wettelijke belangen en vrijstelling van de ontheffingsplicht

Toepassing van een vrijstelling van de ontheffingsplicht voor de artikelen 8 t/m 12 Ff-wet op basis van een gedragscode bij mogelijke bedreiging is deels afhankelijk van het wettelijk belang waaronder de ingreep moet worden gerekend.

Bij soorten van tabel 2 AMvB maakt het 'belang' geen verschil.

Met betrekking tot soorten van tabel 3 AMvB is de vrijstelling bij verstoring, onder nadere condities, slechts van toepassing op twee categorieën van activiteiten ('belangen'), te weten:

- bestendig beheer en onderhoud in landbouw, bosbouw, watergangen en bermbeheer;
- bestendig gebruik.

Daarbij is het element 'bestendigheid' cruciaal: dit slaat zowel op de intervaltermijn als op de 'soort' beheeringreep. Er is sprake van 'bestendigheid' indien de tussenliggende termijn in de beheercyclus dezelfde is als voorafgaande termijnen. Zodra voorts grote veranderingen in de uitvoering worden doorgevoerd zoals nieuwe technieken, grootschalige maatregelen (bijv. kaalkap, omvorming, grootschalige inhaalslag) is er géén sprake meer van bestendig beheer of onderhoud en valt de ingreep onder 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting' (zie LNV 2005).

Indien echter het belang 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting' van toepassing is vereisen soorten van tabel 3 AMvB, overeenkomstig met de situatie zonder gedragscode, een toetsing aan het bevoegde gezag (zie vorige bladzijde bij 'tabel 3 AMvB').

Risico: indien bij controle op het werk door de A.I.D. bij vragen aan een uitvoerende werknemer wordt vastgesteld dat aan de betreffende borging niét is/ wordt voldaan, kan het werk onmiddellijk worden stilgelegd totdat aan de vereisten van de Gedragscode wordt voldaan of alsnog ontheffing is aangevraagd. Dit kan worden voorkomen door een adequaat werktoezicht, óók op het afdoende in acht nemen van de werkvoorwaarden ten aanzien van de Flora- en faunawet, door de opdrachtgevende partij.

Ecologisch werkprotocol en ecologische begeleiding

Een ecologisch werkprotocol wordt in sommige situaties als voorwaarde verbonden aan de ontheffing: het vormt een uitwerking van de mitigerende en preventieve maatregelen om strikt te voorkomen dat natuurschade ten aanzien van soorten uit tabel 2 en 3 AMvB ontstaat.

Dit 'Werkprotocol Flora en Fauna' omvat een bestekachtig document waarin werkrichtlijnen worden aangegeven om te garanderen dat de werkzaamheden worden verricht conform de Flora- en faunawet (en eventueel de gedragscode) en de in het verlengde daarvan opgestelde Natuurtoets. Deze richtlijnen vormen een concrete en afrekenbare uitwerking van de uitgangspunten, werkwijzen, mitigerende en preventieve maatregelen om natuurschade door de werkzaamheden zoveel als mogelijk te voorkomen. Het uitvoeren van de maatregelen dient daarbij aantoonbaar plaats te vinden door of onder begeleiding van een (ecologisch) 'terzake kundige' en verslaglegging daarvan.

Bij het verrichten van werkzaamheden onder een Gedragscode vormen het opstellen van een werkprotocol en begeleiding van (preventieve) maatregelen door een ecologisch deskundige, een standaardvoorwaarde.

Verplicht ter inzage aanwezig op het werk

Op het werk dienen voor een controlerend ambtenaar te allen tijde, onafhankelijk van gedragscode of ontheffing, de stukken met betrekking tot Flora- en faunawet ter inzage aanwezig te zijn op straffe van het onmiddellijk stilleggen van het werk, tot aan deze verplichting voldaan is.

Werkend zonder het regiem van vrijstelling op basis van de Gedragscode betreffen dit:

- de Natuurtoets,
- de schriftelijke beoordeling m.b.t. een eventueel aangevraagde ontheffing/ goedkeuring,
- het eventueel vereiste Werkprotocol Flora en Fauna,
- de eventueel vereiste ecologische verslaglegging van de begeleidende ecooloog omtrent te nemen preventieve maatregelen.

Voorts dient, indien van toepassing, het uitvoerend personeel er aantoonbaar van op de hoogte te zijn dat er wordt gewerkt onder het regiem van de Gedragscode en welke consequenties dat heeft.

B.1.4 Natuurbeschermingswet en provinciale regelgeving

Wetgeving

Naast het *soorten*beleid van de Ff-wet is er tevens een natuurbeleid met betrekking tot *gebieden* vastgelegd in de Nb-wet, waaronder Beschermde natuurmonumenten, Natura 2000/ Vogelrichtlijngebieden ('Wetlands') en Habitatrichtlijngebieden vallen.

Behalve dat ingrepen in dergelijke *gebieden* eveneens toetsing vergen aan de Nb-wet, kan de Nb-wet eveneens van kracht zijn *buiten* die gebieden, de zogenaamde '*externe werking*'. Dit kan bijvoorbeeld van toepassing zijn wanneer faunasoorten waarvoor de gebiedsbescherming is aangewezen ('aangewezen soorten'), ook significant gebruik maken van gebieden *buiten* het aangewezen beschermde gebied. Men kan daarbij denken aan 'aangewezen soorten' die significant gebruik maken van gebieden buiten de gebiedsbescherming voor bijvoorbeeld foerage (ganzen, watervogels e.d.), of overwintering (vleermuizen). Significante verstoring van deze soorten ook buiten het beschermde gebied is in conflict met de instandhoudingsdoelen van het beschermde gebied, waarop de zogenaamde '*externe werking*' van de Natuurbeschermingswet van kracht is.

Op grond daarvan vormt dan *naast* toetsing van de voorgenomen ingreep aan de Ff-wet, ook toetsing daarvan aan de Nb-wet een wettelijke verplichting.

Provinciale regelgeving

Ook provincies kunnen een eigen gebiedenbeleid hebben, onafhankelijk van de Ff-wet en vastgelegd in het Streekplan. Maar provincies vormen in veel gevallen ook het 'bevoegde gezag' met betrekking tot de handhaving van de regelgeving met betrekking tot beschermde gebieden welke eveneens zijn vastgelegd in het Streekplan.

Met betrekking tot de Ecologische Hoofd Structuur (EHS) hebben rijk en provincie samen de spelregels bepaald, welke eveneens worden gehandhaafd door de Provincie, bestaande uit een 'nee tenzij'-beleid: de EHS is eveneens in het Streekplan opgenomen.

Mogelijke consequenties

Een ruimtelijke- of beheeringreep vergt in ieder geval, naast een toetsing aan de Ff-wet, eveneens een toetsing aan het Streekplan.

- * Indien de ingreep (deels) binnen de grenzen van een beschermd gebied vallen vergt dat een vergunningprocedure, welke los staat van de ontheffingsprocedure Ff-wet. Daarin is voor de besluitvorming het beheersplan 'leidend'.
- * Indien in de nabije omgeving van de planlocatie een beschermd natuurgebied aanwezig is vergen de uitkomsten van het flora- en fauna onderzoek eveneens toetsing aan de soorten welke voor het beschermde gebied zijn aangewezen: indien de '*externe werking*' van kracht is, in welk geval aangewezen soorten uit het beschermde gebied, mede significant gebruik maken van de planlocatie vergt dat eveneens een vergunningprocedure Nb-wet.

BIJLAGE 2 - BESCHIKBAARHEID BESTAANDE GEGEVENS

Belangrijke gegevensbronnen

De toets aan de Ff-wet richt zich met nadruk op soorten die volgens de Flora- en faunawet beschermd en tevens ontheffingsplichtig zijn (tabel 2 en 3 AMvB, zie § 4.3). Daartoe bestaan twee belangrijke literatuurbronnen: Het Natuurloket en verspreidingsatlassen. Daarnaast zijn er ook (recentere) verspreidingsgegevens beschikbaar uit andere bronnen waaronder als belangrijkste de verspreidingsatlassen (zie geraadpleegde literatuur).

Het Natuurloket geeft gegevens per kilometerhok (1 km²) met daarbij aangegeven het niveau van onderzoek voor een soortgroep inclusief aantallen aangetroffen soorten met beschermingsstatus, zonder echter de soorten expliciet te noemen: die soortgegevens kunnen, indien gewenst, worden aangekocht waarvan de eventuele aanbeveling in de afweging en het advies van deze toets worden meegenomen.

Verspreidingsgegevens bieden informatie per uurhok (25 km²) wat een indicatie geeft in welke delen/ landschappen/ biotopen van Nederland bepaalde soorten zich hebben gevestigd, zonder daarbij de preciese locatie aan te geven.

Beide bronnen bieden een relatief beperkt onderzoeksniveau. De informatie is gebaseerd op waarneming binnen de betreffende kilometerhokken (Het Natuurloket) of binnen het uurhok (verspreidingsgegevens). Een onderzoeksgebied beslaat daarbij veelal slechts een (beperkt) deel van het/ de betreffende kilometer-hok(ken) en vormt van de betreffende uurhokken een zeer klein deel.

De informatie van Het Natuurloket en de verspreidingsgegevens zijn bovendien weinig precies omdat die slechts is gebaseerd op steekproeven: indien in een hok de soort niet als aanwezig staat vermeld kan dat deels worden veroorzaakt omdat in dat hok naar die soort(groep) nog geen onderzoek heeft plaatsgevonden. Er worden bij veldinventarisaties in de praktijk dan ook op veel onderzoekslocaties soorten aangetroffen die nog nergens voor die regio staan geregistreerd.

Biotoop- en habitatbeoordeling als onderdeel van de verkenning speelt dan ook een belangrijke rol om in te schatten welke soorten kunnen worden verwacht: dit kan dus zelfs soorten betreffen die nog nergens staan geregistreerd. Naar aanleiding van die beoordeling wordt met veldinventarisatie van met name de ontheffingsplichtige soorten, gecontroleerd of een soort aanwezig is of waarschijnlijk niet.

Veldinventarisaties en aanwezigheid

Veldinventarisatie heeft, met name met betrekking tot schaars voorkomende dieren, altijd te maken met onvoorspelbaarheid: *absolute* uitsluiting dat een bepaalde bijzondere soort voor zou komen is veelal *niet* mogelijk. Bovendien zijn er nog veel lacunes in de gedragskennis: in dit kader hanteert het Ministerie beoordelingscriteria waarbij 'het zekere voor het onzekere' wordt genomen.

BIJLAGE 3 - METHODEN VOOR VELDINVENTARISATIE

Onderzoekscriteria

Indien op de werklocatie *mogelijk* soorten van tabel 2 of 3 AMvB kunnen worden verwacht die tevens *mogelijk* door de werkzaamheden verstoring zouden kunnen ondervinden (of bedreiging van individuen en/of vaste verblijfplaatsen), verplicht de Ff-wet de initiatiefnemer tot de uitvoering van veldinventarisatie volgens algemeen geaccepteerde onderzoekscriteria.

De Dienst Landelijk Gebied (DLG) en Dienst Regelingen (DR) stellen deze criteria nader vast (DLG 2006/ DR 2009). Daartoe worden met name de verschillende inventarisatiehandleidingen gebruikt van de betreffende particuliere gegevensverzamelende organisaties (PGO's) zoals FLORON, VZZ, SOVON, RAVON e.d. (zie ook gebruikte termen en afkortingen, tevens literatuur: Bergers 1997; Boesveld 2009; Dijk 2004; Groenveld 2001; Ketelaar 2001; Smit 2003; Spikmans 2008; Swaay 2000). Deze handleidingen worden door DLG gehanteerd als 'experts-handleiding'. Tot op zekere hoogte kan van de daarin als gebruikelijk aangegeven onderzoeksfrequenties worden afgeweken voor zover dat acceptabel wordt geacht door DLG.

Voor vleermuizen is inmiddels een inventarisatieprotocol vastgesteld door het GAN.

Daarbij geldt als doel het verkrijgen van een indruk welke beschermde soorten in het geding *kunnen* zijn, dan wel welke soorten *kunnen worden uitgesloten* met een daarvoor afdoende onderzoeksinspanning.

Deze voorwaarden worden met enige regelmaat bijgesteld vanwege voortschrijdend inzicht.

Methode oriënterende inventarisatie vaatplanten

Omdat het hierbij slechts gaat om het vaststellen in hoeverre wellicht beschermde, ontheffingsplichtige en/of Rode Lijst-soorten in het terrein (en in deze situatie vooral op muren) aanwezig zijn, wordt *géén* vlakdekkende inventarisatie met streeplijst uitgevoerd. De gerichte verwachtingen op uitsluitend muurplanten maakt het mogelijk om oordeelkundig op geschikte plekken te speuren naar genoemd vóórkomen.

Methode voor veldinventarisatie van vleermuizen

Algemeen

Bij veldinventarisatie wordt de methode gehanteerd welke is afgeleid van de onderzoeksmethode welke thans door het GAN, de Gegevensautoriteit Natuur ingesteld door het Ministerie van LNV, is voorgeschreven in 'Het protocol voor vleermuisinventarisaties' (2 april 2009).

Daarin worden de minimale voorwaarden aangegeven waaraan een inventarisatie moet voldoen om eventuele afwezigheid van soorten *uit te kunnen sluiten*.

Dit betreft onder meer *per vleermuissoort* voorgeschreven onderzoeksperioden en onderzoeksfrequenties.

Het basisonderzoek wordt, afhankelijk van de mogelijk te verwachten soorten, regulier op tenminste 4 tot 5 momenten verricht: tenminste twee inventarisatiemomenten tijdens de periode waarin een zomer- (of kraam-)verblijf en vaste vliegroutes worden gebruikt en tenminste twee inventarisatiebezoeken tijdens de paartijd vanaf half augustus en voor enkele soorten aanvullend ook in het voorjaar: *de perioden zijn verschillend voor de verschillende soorten vleermuizen*.

Indien aanwijzingen worden verkregen voor de aanwezigheid van vaste verblijfplaatsen en/of vaste vliegroutes *kan* in tweede instantie uitgebreider onderzoek nodig blijken.

Onderzoek naar vaste vliegroutes, zomer- en paarverblijven

Het onderzoek naar zomerverblijven, kraamkolonies en vaste vliegroutes wordt uitgevoerd tijdens de kolonievorming wanneer de dieren met warm weer frequent uitvliegen, en in de daarop aansluitende voortplantingstijd wanneer de jonge dieren (nog) afhankelijk zijn van hun ouders (periode begin mei tot eind juli). Basisonderzoek hiertoe omvat ten minste twee, soms drie, nachtelijke veldbezoeken.

In de zomer tijdens nachten met geschikte weerscondities wordt het onderzoeksgebied met de batdetector onderzocht op mogelijk aanwezige verblijfplaatsen in bomen en/of gebouwen/ bouwwerken en op het gebruik als vaste vliegroute tussen verblijfplaats en foerageergebieden. Tevens wordt gekeken naar belangrijke foerageerplekken en eventuele beschikbare alternatieven daarvoor in de wijdere omgeving.

Het nachtonderzoek wordt in eerste instantie gericht op uitvliegende en foeragerende dieren en vaste vliegpatronen (vanaf zonsondergang tot in de nacht). Indien vaste verblijfplaatsen van kolonies kunnen worden verwacht wordt dat, afhankelijk van de omstandigheden, aangevuld met onderzoek aan het eind van de nacht wanneer de dieren in hun verblijfplaats terugkeren en daartoe gezamenlijk enige tijd vóór de invliegopening gaan 'zwermen' waarmee de exacte locatie kan worden vastgesteld.

Voorts wordt voor dwergvleermuizen (en deels ook andere soorten) vanaf eind augustus tot eind september onderzoek gedaan naar het gebruik als baltsterritoria met eventueel bijbehorend vast paarverblijf. Dit verblijf wordt soms tevens als vast winterverblijf gebruikt, mits het voldoende is beschermd tegen temperatuurswisselingen.

Bij mogelijk te verwachten grootoorvleermuizen is eveneens inventarisatie in het voorjaar gewenst om zwermlocaties van de dieren vast te stellen.

Ook dit nachtonderzoek vindt op tenminste 2 momenten in de betreffende periode plaats met de batdetector waarbij wordt gespeurd naar de specifieke sociale lokroep dat door de mannelijke dieren wordt geproduceerd om vrouwtjes naar het paarverblijf te lokken.

Het mannetje van de Ruige dwergvleermuis doet dit vanaf zijn paarverblijf als vaste locatie (stationnaire baltsroepplaats): behalve in gebouwen kan dit ook in bomen zijn.

De Gewone dwergvleermuis doet dit echter al vliegend in de directe omgeving van zijn paarverblijf, voornamelijk in gebouwen: in het laatste geval is de exacte locatie van het paarverblijf dikwijls moeilijk vast te stellen.

Indien Gewone grootoorvleermuis kan worden verwacht dient dit onderzoek naar paarplaatsen tevens plaats te vinden in maart-april.

Onderzoeksmethode nachtelijke inventarisaties:

Nachtonderzoek wordt verricht met behulp van batdetectors (o.a. type Petterson D240x) in combinatie met digitale ultrasounddetector met time-expansion voor geluidsanalyse van 10x vertraagde ultrasone geluidsopnamen, en sterke lampen (Mac Charger) als aanvullend middel voor determinatie (gedrag, grootte en manier van vliegen en jagen) en voor exemplaren die zich buiten bereik van de batdetector bevinden.

Ter ondersteuning zijn mogelijkheden voorhanden voor geluidsanalyse van de 10x vertraagde ultrasone geluidsopnamen middels de computer.

In sommige situaties kan tevens nadere inwendige inspectie van 'verdachte' ruimten fysiek plaatsvinden, met name in bomen. Hiertoe wordt gebruik gemaakt van:

- ladders, klimtuig;
- spiegeltjes en enthoscoop met buigzame kabel t.b.v. inwendige inspectie;
- digitale videocamera met nightshotfunctie en krachtige infraroodlamp voor observatie;

- eventueel boomcamera op telescoopstokken en met IR-verlichting voor registratie van inwendige beelden.

Winterverblijven:

Voor zover deze mogelijk kunnen worden aangetroffen in kruipruimten en spouwmuren van te slopen bebouwing, is dit gebruik *niet* vast te stellen omdat dergelijke ruimten voor onderzoek óók met de hulpmiddelen veelal onbereikbaar zijn.

Een eventuele *kans* op dergelijk gebruik, met name door dwergvleermuizen, moet worden afgeleid van het eventuele gebruik als zomer- en/of paarverblijf: met sloop zal dan middels mitigerende maatregelen rekening moeten worden gehouden met *mogelijk* gebruik als winterverblijf.

Methode veldinventarisatie jaarrond beschermde nesten

Voor een broedvogelkartering wordt in principe uitgegaan van de SOVON-richtlijnen van het 'Broedvogel Monitoring Project–Alle soorten' (BMP-A, van Dijk, 2004).

Omdat het bij het onderhavige project echter *niet* gaat om een volledige broedvogelkartering doch om het gericht vaststellen van aanwezigheid van jaarrond beschermde nesten in het aanwezige boombestand en/of aan/ op gebouwen, wordt dit onderzoek verricht door:

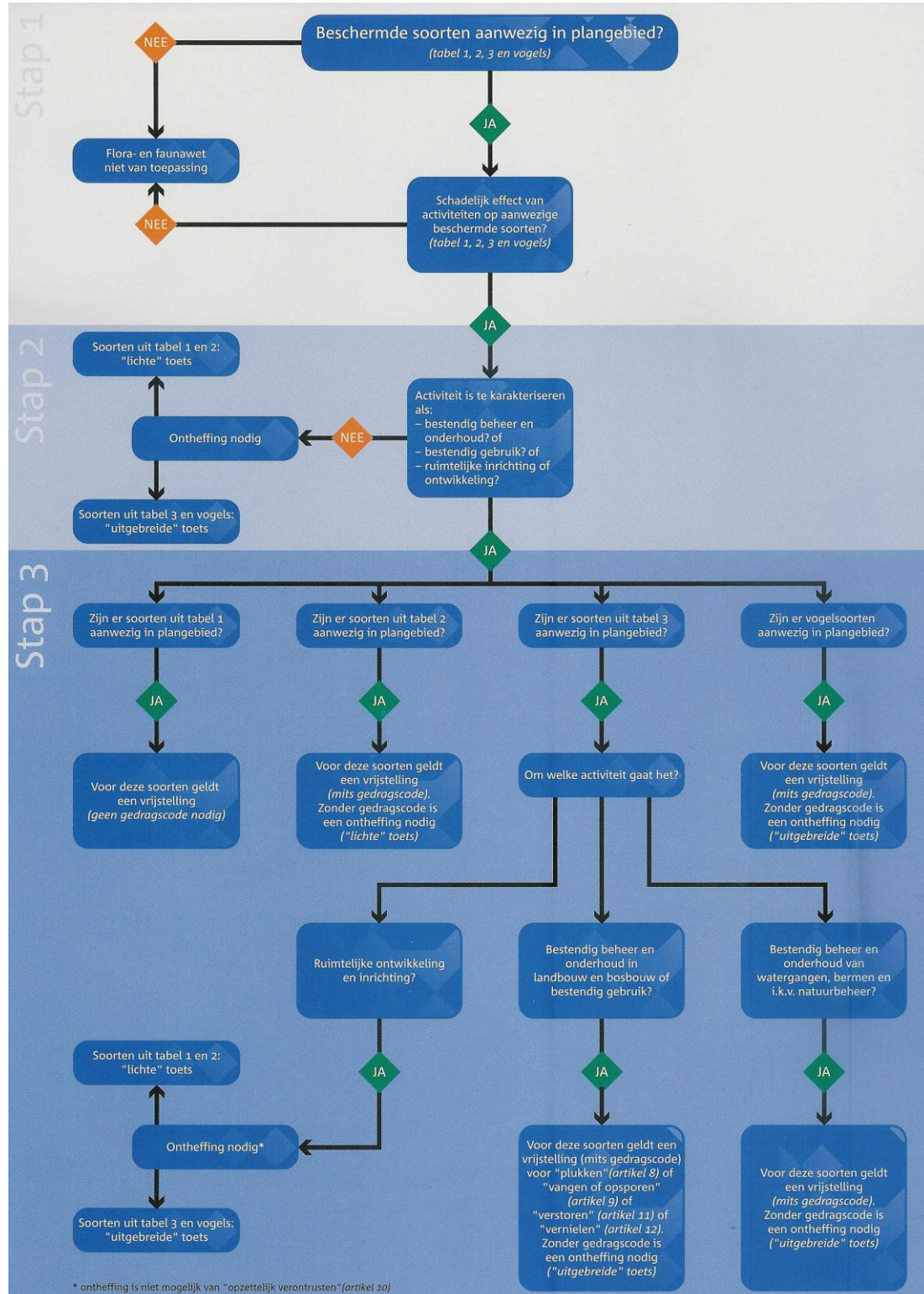
- visuele waarneming van betreffende vogelsoorten;
- het speuren naar boomholtes en nesten van roof- en kolonievogels;
- het speuren naar geschikte nestelgelegenheden in/aan of op gebouwen;
- het fysiek controleren daarvan op mogelijk gebruik,
- het speuren naar territoriumindicerend gedrag.

De controle wordt tijdens het hoogseizoen van het broeden verricht, meestal in combinatie met, en in de ochtend aansluitend op, onderzoek naar vleermuizen.

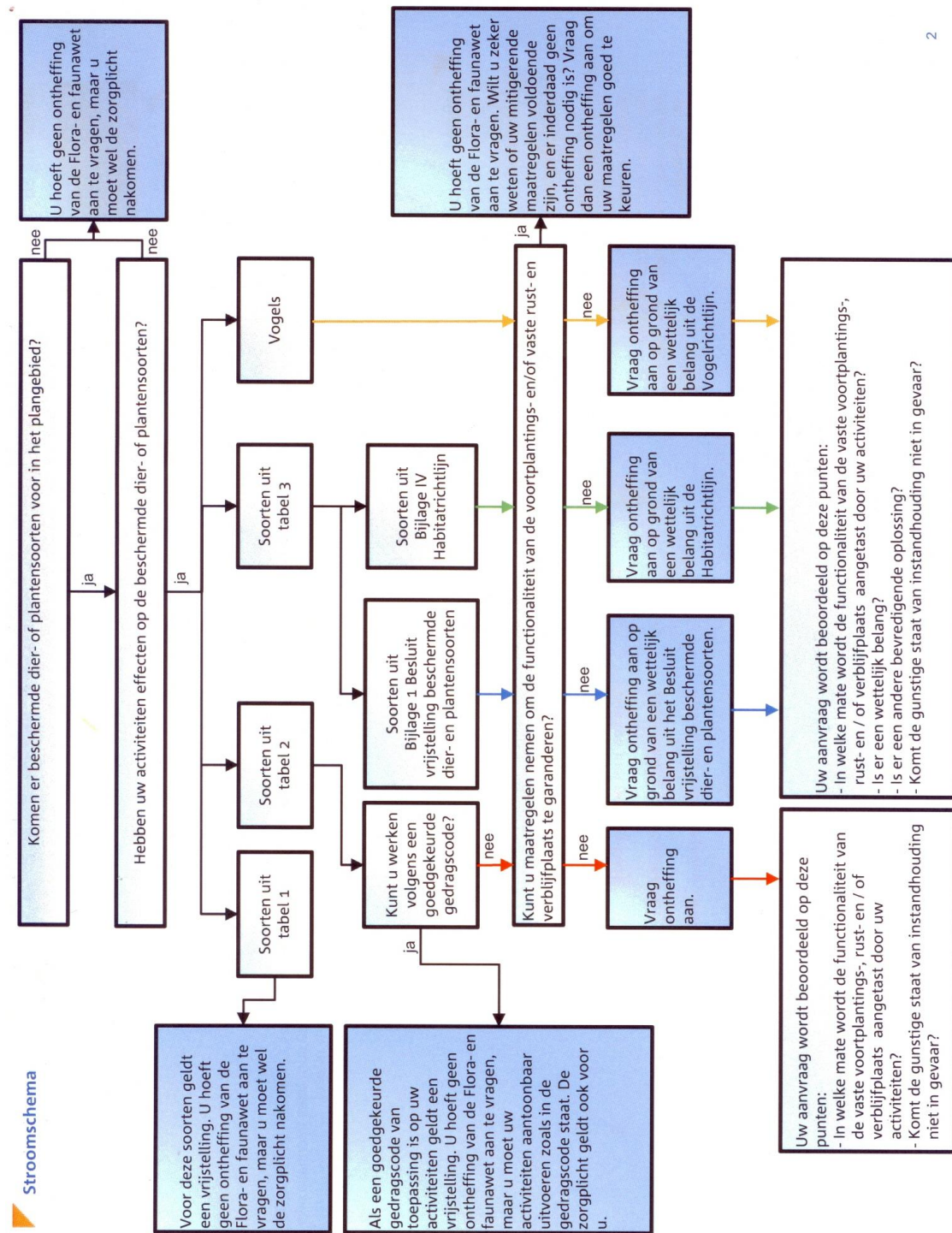
Indien potentiële (mogelijkheden tot) verblijfsholten worden vastgesteld kunnen deze, als daartoe aanleiding is en voor zover die met eenvoudige klimmiddelen bereikbaar zijn, nader worden geïnspecteerd, bij voorkeur in het seizoen waarin géén of nog weinig blad in de boomkronen aanwezig is. Daarbij zijn zo nodig hulpmiddelen beschikbaar zoals:

- ladders, klimtuig;
- spiegeltjes en enthoscoop met buigzame kabel t.b.v. inwendige inspectie;
- digitale videocamera met nightshotfunctie en krachtige infraroodlamp voor observatie;
- eventueel boomcamera op telescoopstokken en met IR-verlichting voor registratie van inwendige beelden.

BIJLAGE 4 BEOORDELINGSSCHEMA HANDELWIJZE FF-WET

BIJLAGE 5 - NUANCERING ONTHEFFINGSPROCEDURE (sinds augustus 2009)

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

- Arcadis 2006. Gedragscode Flora- en Faunawet voor de Bouw en Ontwikkelsector. Bouwend Nederland en Neprom, verbeterde versie 2 november 2006.
- Bergers/ P.J.M. (1997): Kleine zoogdieren inventariseren: het kan efficiënter. *Zoogdier* 8(3):3-7.
- Bijlsma/ R.G. (2001), F. Hustings en C.J. Camphuysen. Algemene en schaarse Vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/ KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- Bos/ F. (2006), M. Bosveld, D. Groenendijk, C. van Swaay, I. Wynhoff, De Vlinderstichting. De Dagvlinders van Nederland, verspreiding en bescherming. Nederlandse Fauna 7, Leiden. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey – Nederland.
- Boesveld, A. (2009), A.W. Gmelig Meyling & R.H. de Bruine. Handleiding slakken van de Habitatrichtlijn waarnemen. Stichting Anemoon, september 2009.
- Broekhuizen/ S. (1992), B. Hoekstra, V. van Laar, C. Smeenk en J.B.M. Thissen (red.): Atlas van de Nederlandse Zoogdieren. Stichting Uitgeverij KNNV, Utrecht.
- Creemers (2009) Raymond.C.M. en Jeroen J.C.W. van Delft (Ravon)/ redactie: De Amfibieën en Reptielen van Nederland. Nederlandse Fauna 9. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- DLG 2006, intern werkkader. Handreiking Flora- en faunawet, versie 1.0-31 oktober 2006. Dienst Landelijk Gebied, Ministerie van LNV (thans EL&I).
- Dijk/ A.J. van (2004): Handleiding Broedvogel Monitoring Project. SOVON (i.s.m. CBS), Beek-Ubbergen.
- Dijkstra/ Klaas-Douwe B. (2002), Vincent J.Kalkman, Robert Ketelaar, Michiel J.T. van der Weide: De Nederlandse Libellen (Nederlandse Fauna 4). KNNV Uitgeverij.
- Dort/ Klaas van (2002), Chris Buter en Paul van Wielink. Veldgids Mossen. Stichting Uitgeverij KNNV, Utrecht.
- DR 2009. Wijziging beoordeling ontheffing Flora- en faunawet bij ruimtelijke ingrepen en aangepaste lijst jaarrond beschermde vogelnesten. Brief van de Dienst Regelingen, ffw2009.corr.046 van 25 augustus 2009, Ministerie van LNV (thans EL&I).
- GAN 2009: Het protocol voor vleermuisinventarisaties. 2 april 2009. Gegevensautoriteit Natuur, Zoordiervereniging VZZ en Netwerk Groene Bureau's, 2 april 2009.

- Gmelig Meyling, A.W. & A. Boesveld (2008). Inhaalslag Verspreidingsonderzoek Mollusken van de Europese habitatrictlijn. resultaten van het inventarisatiejaar 2007/ Platte schijfhoorn *Anisus vorticulus*. Stichting Anemoon, Bennebroek, 30 juni 2008.
- Groenveld/ A. (2001) en G. Smit. Handleiding voor het Monitoren van Amfibieën in Nederland. RAVON Werkgroep Monitoring, Amsterdam.
- Hoogenstein, Luc en Ger Meesters (2009). Handboek Vogels van Nederland. KNNV Uitgeverij, Zeist 2009.
- Het Natuurloket, databank januari 2011 - www.natuurloket.nl
- Hustings/ Fred (2002) en Jan-Willem Vergeer. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Nederlandse Fauna 5. SOVON, Uitgeverij K.N.N.V. te Utrecht.
- Janssen/ John A.M. (2008) en Joop H.J. Schaminée. Europese natuur in Nederland/ Habitat typen. KNNV Uitgeverij, Zeist.
- Kapteyn/ Kees (1995). Vleermuizen in het Landschap. Schuyt en Co/ Provincie Noord-Holland, Haarlem.
- Ketelaar, Robert & Calijn Plate (2001). Handleiding Landelijk Meetnet Libellen. Rapportnr. VS 2001.28, De Vlinderstichting, Wageningen & Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg.
- Kleukers/ Roy (2004), Erik van Nieuwkerken, Baudewijn Odé, Luc Willemse, Walter van Wingerden. De Sprinkhanen en Krekels van Nederland (Nederlandse Fauna 1). KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Kreutz/ C.A.J. (2000) en H. Dewker. De Orchideeën van Nederland, ecologie, verspreiding, bedreiging en beheer. Uitgave van B.J. Seckel & C.A.J. Kreutz, Raalte en Landgraaf.
- Limpens/ H.J.G.A. (1997), K. Mostert en W. Bongers: Atlas van de Nederlandse Vleermuizen. Onderzoek naar verspreiding en ecologie. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- LNV 2004 (Ministerie van), Regeling van de Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit houdende vaststelling van Rode Lijsten Flora en Fauna (m.n. vaatplanten en broedvogels).
- LNV 2005 (Ministerie van), Regeling van de Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit: brochure 'Buiten aan het werk ? Houd tijdig rekening met beschermde dieren en planten !' (n.a.v. AMvB art. 75 Ff-wet).
- LNV 2009 (Ministerie van), Regeling van de Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit houdende vaststelling van Rode Lijsten Flora en Fauna nr. 25344 (28 augustus 2009; m.n. bijstelling zoogdieren, reptielen, amfibieën, dagvlinders, paddestoelen).

- Meijden/ Ruud van der (2000), Boudewijn Odé, Kees (C.)L.G. Groen, Flip (J.P.)M. Witte en Dick Bal. Bedreigde en kwetsbare Vaatplanten in Nederland, Basisrapport met voorstel voor de Rode Lijst. Gorteria 26-4, 15 juni 2000.
- Peeters/ T.M.J. (2004), C. van Achterberg, W.R.B. Heitmans, W.F. Klein, V. Lefeber, A.J. van Loon, A.A. Mabelis, A. Nieuwenhuijsen, M. Reemer, J. de Rond, J. Smit, H.H.W. Velthuis. De Wespen en Mieren van Nederland (Nederlandse Fauna 6). Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, Leiden, KNNV Uitgeverij, Utrecht & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- Provinciale Staten Zuid-Holland (2003). Streekplan Zuid-Holland West, 12 november 2003.
- Provincie Zuid-Holland (2004). Beschermde Planten en Dieren in Zuid-Holland / De verspreiding van de Europese Habitatrichtlijnsoorten in beeld.
- RAVON 38 (2010), uitgave december, waarnemingenoverzicht 2009.
- REG 1979, Richtlijn van de Raad van Europese Gemeenschappen inzake het behoud van de vogelstand (Vogelrichtlijn, EEG 79/409, 2 april 1979).
- REG 1992/1997, Richtlijn van de Raad van Europese Gemeenschappen inzake de instandhouding van de natuurlijke Habitats en de wilde Flora en Fauna (Habitatrichtlijn, EEG 92/43, laatstelijk gewijzigd 1997).
- Smit, G.F.J. en A. Zuiderwijk (2003). Handleiding voor Monitoring van Reptielen in Nederland. Ravon-WM, CBS 2003.
- Spikmans, Frank (2008) & Theo de Jong, Fabrice Ottburg, Jan Kranenbarg. Methodieken en richtlijnen voor verspreidingsonderzoek naar Bittervoorn, Kleine modderkruiper en Grote modderkruiper. Stichting Ravon, Nijmegen i.s.m. het CBS.
- Staatsblad 2004/501, publicatie AMvB art. 75 Ff-wet, houdende wijziging van een aantal algemene maatregelen van bestuur in verband met wijziging van art. 75 van de Flora- en faunawet en enkele andere wijzigingen.
- Swaay, Chris van (2000). Handleiding Landelijk Meetnet Dagvlinders. Rapportnr. VS 2000.11, De Vlinderstichting, Wageningen.
- Vogelbescherming 2004. 'Gedragscode zorgvuldig bosbeheer 2004', opgesteld door Vogelbescherming Nederland te Zeist en Het Bosschap te Zeist, goedgekeurd 10 januari 2005 door de Minister van LNV (zie site LNV).

GEBRUIKTE TERMEN EN AFKORTINGEN

adult

aanduiding volwassen exemplaar van diersoorten;

A.I.D.

Algemene Inspectiedienst, controle- en opsporingsdienst Ministerie van LNV welke zich bezighoudt met de handhaving van de wet- en regelgeving van LNV.

AMvB art. 75 Ffwet

een Algemene Maatregel van Bestuur, in dit geval met betrekking tot art. 75 van de Flora- en faunawet, waarin de wetgeving nader wordt uitgewerkt (zie ook LNV 2005);

balts, baltsroep, baltsterritorium

specifiek gedrag ten aanzien van paaractiviteiten van (o.m.) vleermuizen; balts-, lok- of werfroep van een vleermuisman om vrouwelijke dieren te lokken; afgebakend gebied waar werfroep ten gehore wordt gebracht;

batdetector

apparaat waarmee op basis van de verschillende frequenties van de ultrasone geluiden die door verschillende vleermuissoorten tijdens het vliegen worden geuit, kan worden vastgesteld welke soort het betreft;

bestendig beheer en onderhoud (Ff-wet)

dit 'belang' uit de Ff-wet duidt op een regelmatige herhalingscyclus in onderhoud en beheer, zoals voor baggerwerkzaamheden maximaal 6 tot 8 jaar, waarbij voor veengebieden eerder 6 jaar dan 8 jaar in acht genomen moet worden;

biotoop

de leefomgeving van één bepaalde planten- of diersoort (RIN 1984); de gehele samenhangende leefomgeving van een planten- of diersoort; het landschaps- of vegetatietype waarin een soort thuishoort; woonplaats van een levensgemeenschap (Emmerik 2006);

compenserende maatregelen

te treffen maatregelen waarbij in ruil voor het bewerkstelligen van natuurschade op de ene plaats vervangende natuurwaarde elders worden gecreëerd;

detectie

waarnemingen met een batdetector op basis van ultrasone geluiden;

EHS

Ecologische Hoofd Structuur;

EL&I, Minister/ Ministerie van:

Economische zaken, Landbouw en Innovatie;

exclusion flap/ -tube

voor vleermuizen, uitsluitingsmethode met een éénrichtingsafsluiting;

fauna

dierlijke organismen waaronder zoogdieren, vissen, vogels, amfibieën, reptielen, insecten en andere ongewervelden;

Ff-wet

Flora- en faunawet welke onder meer de beschermingskaders met juridische verboden, verplichtingen, voorwaarden en toestemmingen biedt voor (het omgaan met) flora en fauna;

flora

plantaardige organismen zoals houtgewassen, kruidachtige gewassen, grassen en waterplanten;

FLORON

coördinatie floristisch onderzoek Nederland;

foerageren

naar voedsel zoeken;

GAN

Gegevensautoriteit Natuur, onafhankelijke overheidsinstantie met de verantwoordelijkheid voor het verzamelen van natuurgegevens, ingesteld door het Ministerie van LNV;

habitat

typische woonomgeving van een bepaalde soort;

Habitatrichtlijn, HR-soorten

soorten planten of dieren welke zijn opgenomen in de verschillende Bijlagen van de Europese habitatrichtlijn:

Bijlage II: dier- en plantensoorten van communautair belang voor de instandhouding waarvan aanwijzing van speciale beschermingszones vereist is;

Bijlage IV: dier- en plantensoorten van communautair belang die strikt moeten worden beschermd;

Bijlage V: soorten waarvoor bij de exploitatie (bijv. kikkerbiljetjes) een beheersplan vereist is (wat hier echter niet het geval is);

P: prioritaire soort;

juveniel

aanduiding jong exemplaar van diersoorten; ;

kilometerhok, kmhok

een hok van 1 x 1 kilometer (zie ruitennet op topografische kaarten 1 : 25.000/ 1 : 50.000);

kolonie

een vaste verblijfsholte van vleermuizen of groepsgewijze nestlocatie van (kolonie-)vogels;

kraamkolonie

een vaste verblijfsholte van vleermuizen waar de jongen worden grootgebracht;

larve(n)

een tussenstadium in de ontwikkeling van amfibieën en libellen tussen eitjes en 'voortplantingsvorm';

LNV

het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit;

maaiveld

al of niet begroeide bovenkant/ oppervlakte van het terrein;

mitigeren/ mitigerende maatregelen

het zodanig aanpassen van een (plan voor een) ingreep of uitvoeringswijze (met eventuele specifieke maatregelen of voorwaarden) dat de negatieve effecten op de natuur ('natuurschade') tot een minimum worden beperkt of worden voorkomen;

'myoot'

een (niet nader getetermineerde) soort uit de vleermuisgroep met de genis 'Myotis';

natuurschade

de schade welke door werkzaamheden aan ter plaatse voorkomende (individuen van) beschermde soorten planten en dieren en vaste verblijf- en voortplantingsplaatsen daarvan, wordt toegebracht door bedreiging, verwonding, beschadiging of aantasting van de leefomgeving of specifieke biotoopomstandigheden;

Nb-wet

Natuurbeschermingswet: de geldende wetgeving ten aanzien van rijksbeleid met betrekking tot natuurgebieden zoals (Staats-)Natuurmonumenten, Vogel- en Habitatrichtlijngebieden en Natura 2000-gebieden;

ongewervelde soorten

diersoorten zónder dan wel met een uitwendig skelet, zoals weekdieren, kevers, mieren en insecten;

ontheffing (Ff-wet)

een in het kader van de Flora- en faunawet aangegeven toestemming tot onder meer het verstoren of (per ongeluk, onvermijdelijk,) doden van beschermde dieren en/of vernietigen van beschermde planten en hun groeiplaats welke bescherming in genoemde wet wordt geregeld;

organisme

behorende tot de levende natuur (plant, dier etc.);

paarterritorium

een vaste plek van met name dwergvleermuizen voor paaractiviteiten waarbij een mannetje een territorium met bijbehorende paarverblijf (haremruimte) inneemt en met een specifieke sociale werfroep vrouwtjes naar het paarverblijf lokt;

paarverblijf

een vaste holte of spleet (in boom of gebouw) waar met name dwergvleermuizen hun vrouwtjes naartoe lokken om er te paren;

PGO

Particuliere Gegevensverzamelende Organisatie;

RAVON

Reptielen, Amfibieën en Vissen Onderzoek Nederland;

Rode Lijst, RL-soorten

soorten planten of dieren die zijn vermeld op een gepubliceerde lijst van in Nederland bedreigde dier- of plantensoorten (zie literatuur);

sociale roep

lokroep van mannelijke vleermuis om zich een harem te verwerven en deze vrouwtjes tot paren te verlokken;

SOVON

Vereniging SOVON Vogelonderzoek Nederland;

stationaire baltsroepplaats

een vaste locatie, meestal een boom- of gebouwholte, waar een mannetje van met name de Ruige dwergvleermuis zijn baltsroep laat horen, dit in tegenstelling tot de Gewone dwergvleermuis die de baltsroep vliegend in de omgeving van zijn paarverblijf uit;

territoriumindicerend gedrag

zang van zangvogels waarmee een territorium wordt afgebakend waarbinnen zal worden gebroed, dan wel, waarbinnen reeds wordt gebroed;

'ter zake kundige'

een persoon die:

- * op HBO, dan wel universitair niveau een opleiding heeft genoten met als zwaartepunt ecologie, en/of
- * als ecooloog werkzaam is voor een ecologisch adviesbureau, en/of
- * zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van soortbescherming en is aangesloten bij de daarvoor bestaande organisaties/ PGO's zoals RAVON, VZZ, SOVON, FLORON enz. (bron: Ministerie van LNV);

uurhok

een hok van 5 x 5 kilometer = 25 kilometerhokken (zie ruitennet op topografische kaarten 1 : 25.000/ 1 : 50.000)

vaste verblijfplaatsen (Ff-wet)

DLG 2006: zomer-, winter- of paarverblijfplaatsen, vaste migratie- en vliegroutes en cruciale foerageerplekken van vleermuizen; vaste voortplantingslocaties van amfibieën; vaste verblijfplaatsen van Kleine modderkruiper, e.d.; schuil- en broedplaatsen van vogels welke jaarlijks opnieuw als zodanig worden gebruikt (DR 2009);

verspreidingsgegevens/ -onderzoek

met steekproefonderzoek vastgestelde gebieden waar een bepaalde soort verwacht kan worden;

vigeren, vigerend

van kracht zijn, geldend;

vliegvlug

het moment waarop jonge vogels of vleermuizen op eigen kracht het nest kunnen verlaten en kunnen gaan foerageren;

Vogelrichtlijn, VR-soorten

vogelsoorten die zijn opgenomen in de Europese Vogelrichtlijn; volgens het Europese recht wijzen de lidstaten beschermingszones aan om voor alle aangewezen soorten een voldoende gevarieerdheid van leefgebieden en een voldoende omvang ervan te beschermen om populaties van deze soorten in stand te kunnen houden;

vrijstelling

een in het kader van de Flora- en faunawet geregelde toestemming tot onder meer het verstoren of (per ongeluk, onvermijdelijk,) doden van beschermde dieren en/of vernietigen van beschermde planten en hun groeiplaats welke bescherming in genoemde wet wordt geregeld, voor bepaalde categorieën werkzaamheden en onder voorwaarden (AMvB art. 75 Ffwet; zie ook LNV 2005);

VZZ

Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming;

werfroep(baltsroep, lokroep)

lokroep van mannelijke vleermuis om zich een harem te verwerven en deze vrouwtjes tot paren te verlokken;

wettelijk belang

in de Flora- en faunawet zijn een aantal verschillende wettelijke belangen onderscheiden op basis waarvan het beschermingsregime mede wordt genuanceerd.

zorgplicht

de in de Ffwet vastgelegde plicht (art. 2 Ffwet) dat iedereen voldoende zorg in acht moet nemen voor alle in het wild voorkomende dieren (en dus niet alleen de beschermde) en hun leefomgeving. Dit is een algemene fatsoenseis die voor iedereen geldt. Overigens geldt de zorgplicht ook voor planten (LNV 2005);

zwermen

het gedrag van vleermuizen waarbij deze, wanneer ze kort vóór zonsopgang naar hun verblijfplaats/ kolonie terugkeren, eerst enige tijd vlak vóór de (opening van) de verblijfplaats blijven rondvliegen.
